

Univerzita Karlova v Praze

Filozofická fakulta

Ústav románských studií

studijní obor: Francouzština

autor: Olga Hrbková

název práce: Jazykové prostředky současné francouzštiny v oblasti ekologie

vedoucí práce: PhDr. Hana Loucká, CSc.

druh práce: Diplomová práce

rok podání: 2008

Prohlášení autora o původnosti práce:

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci vypracovala samostatně s využitím uvedených pramenů a literatury.

Alena Šteblová

Za pečlivé a odborné zhodnocení této práce děkuji srdečně PhDr. Haně

Loucké, CSc.

Zároveň děkuji za její profesionální a lidský přístup během mého studia na

Filozofické fakultě.

Zůstane pro mne vždy mimořádnou univerzitní pedagožkou.

Olga Hrbková

Obsah

I. ÚVOD	1
II. CHARAKTERISTIKA ODBORNÉHO FUNKČNÍHO STYLU	
1. vymezení odborného stylu	3
2. diferenciacie odborného funkčního stylu	4
3. charakteristika výrazových prostředků odborné francouzštiny	5
3.1. větná stavba v odborné francouzštině	5
3.1.1. stavba věty.....	5
3.1.2. způsoby expanze v odborném textu.....	7
3.1.3. příslovečné určení v odborném jazyce.....	8
3.1.4. syntaktická kondenzace.....	9
3.1.4.1. nominální konstrukce.....	9
3.1.4.2. neurčité slovesné tvary ve funkci větných kondenzorů.....	12
3.1.4.3. textová elipsa.....	15
3.2. morfologická stránka odborných textů	16
3.2.1. hodnota slovesných časů a způsobů v odborné komunikaci.....	16
3.2.2. pasívum v odborných textech	17
3.3. slovní zásoba odborných textů	20
3.3.1. obecné rysy slovní zásoby v odborných textech.....	20
3.3.2. slovtvorné postupy v odborné francouzštině.....	21
III. K METODĚ ANALÝZY TEXTŮ	26
1. Rovina pragmatická.....	26
2. Rovina diskurzivní	27
3. Rovina výpovědní	28
3.1. výpověď.....	28
3.2. aktuální členění.....	29
3.2.1. tematická návaznost a tematická posloupnost.....	30
4. Rovina větná a lexikální stránka.....	33
IV. ANALÝZA ZKOUMANÝCH TEXTŮ	34
Popularizační text	35
1. Popularizační text v T-R podobě.....	36
2. Rozbor popularizačního textu	37
3. Shrnutí rozboru popularizačního textu.....	46
Vědecký text	51
4. Vědecký text v T-R podobě.....	52
5. Rozbor vědeckého textu	53
6. Shrnutí rozboru vědeckého textu.....	63
Prakticky-odborný text	67
7. Prakticky-odborný text v T-R podobě.....	68
8. Rozbor prakticky-odborného textu.....	69
9. Shrnutí rozboru prakticky-odborného textu	76
V. ZÁVĚR	80
Résumé en français /résumé ve francouzštině/.....	86
Resume in English /résumé v angličtině/.....	90
Résumé v češtině.....	92
Bibliografie.....	94

I. ÚVOD

Současná česká lingvistika pracuje se čtyřmi základními funkčními styly: prostě sdělovacím, odborným, publicistickým a uměleckým. Někteří autoři, např. Trávníček (1953), vydělují styl administrativní jako samostatný, Jedlička (1970) tento styl přiřazuje ke stylu prakticky-odbornému v rámci odborného funkčního stylu.

Chloupek (1991) staví styl odborný do opozice k ostatním funkčním stylům vzhledem k jeho základním vlastnostem, které budou stanoveny v následující kapitole, a v návaznosti na Jedličku (1970) rozlišuje tři základní styly v rámci odborného funkčního stylu: vědecký, prakticky-odborný a populárně-naučný.

Naším cílem bude texty z těchto jednotlivých oblastí analyzovat; rozbor bude probíhat v několika rovinách: pragmatické, diskurzivní, výpovědní a větně-lexikální.

Samotnému rozboru bude předcházet teoretický výklad, který bude východiskem pro analýzu textů. Nejprve si budeme obecně charakterizovat odborný funkční styl, bude následovat popis výrazových prostředků odborné francouzštiny, na jehož základě bude probíhat rozbor v rovině větné a lexikální.

Dalším bodem práce bude metoda analýzy textů, kde budou stanoveny požadavky na rozbor v jednotlivých rovinách v návaznosti na teoretický výklad.

V rovině pragmatické budeme vycházet z práce H. Loucké (2005) a jejího metodologického postupu při analýze pragmatických okolností textové produkce.

V rovině diskurzivní bude analyzována organizace textových jednotek, které v sobě odráží textová kompozice; navážeme na Chloupkovo (1991) pojetí vertikálního a horizontálního členění textu. V souvislosti s analýzou typů textových sekvencí využijeme klasifikace J.M.Adama (1985).

V rovině výpovědní budeme problematiku aktuálního členění chápat ve shodě s Pražskou lingvistickou školou a na základě prací H. Loucké (1990, 2005), která aplikovala teorii AČ na jazykové prostředky jazyka typologicky odlišného od češtiny.

Rovina větná a lexikální bude reflektovat teoretické poznatky uvedené v kapitole týkající se výrazových prostředků odborné francouzštiny. Budeme sledovat větnou stavbu, morfologickou stránku a slovní zásobu odborných textů.

Vycházíme z předpokladu, že syntaktické prostředky odborné komunikace se neliší od prostředků běžné komunikace, ale některé prostředky jsou frekventovanější v odborné komunikaci a úzce souvisí s požadavky kladenými na odborný funkční styl; tyto syntaktické prostředky budou předmětem našeho zkoumání, které se bude opírat o

výsledky zkoumání J. Šabršuly (1986) a G. Vignera (1976); Vignerova studie, ač zaměřená na technickou francouzštinu¹, najde své uplatnění při rozboru našich textů v rámci zkoumání distribuce přísl. určení a větných struktur; teoretické poznatky zde uvedené poslouží jako východisko pro naši analýzu.

Morfologická stránka odborných textů bude vycházet z práce D. Maingueneau (1994) a jeho pojetí slovesných časů a jiných výrazových prostředků v odborných textech. Zasloužené pozornosti se dostane pasívu a jeho významu v odborném projevu, kde se budeme opírat o poznatky uvedené v práci H.Loucké (2005).

Lexikální část bude sledovat míru užití odborné terminologie v jednotlivých textech, dále se naše pozornost soustředí na slovtvorné postupy v odborné francouzštině; budeme aplikovat poznatky uvedené v pracích G. Vignera (1976), J. Šabršuly (1983) a S.Eurin-Balmet a M.Henao de Legge (1992).

Vyvrcholením naší práce bude výsledky rozborů jednotlivých textů porovnat a zjistit, co mají jednotlivé texty společného a v čem se odlišují v návaznosti na teoretický výklad; poznatky našeho zkoumání budou uvedeny v závěru této práce.

Všechny tři texty, které budou předmětem našeho zkoumání, zasahují tematicky do oblasti ekologie; tato oblast je specifická prolínáním různých oborů, zvláště chemie, biologie, geografie. Nalezneme zde tedy odborné termíny pocházející z těchto oborů, avšak nenalezneme zde výraznější diferenční rysy jako např. v právnické nebo hospodářské francouzštině.

Texty jsme se snažili volit tak, aby si byly tematicky velmi blízké, pokud možno aby zpracovávaly jeden tematický okruh, tj. *oslabování ozonové vrstvy v důsledku znečištění ovzduší, s tím související změna klimatu a měření emisních hodnot.*

¹ Vigner (1976, s.3) chápe technický jazyk jako součást odborného jazyka zaměřující se na popis technologických postupů, průmyslových činností; spojitost s prakticky-odborným textem zaměřeným na popis konkrétních činností

II. CHARAKTERISTIKA ODBORNÉHO FUNKČNÍHO STYLU

1. Vymezení odborného stylu

Chloupek (1991, s. 172) staví odborný styl do opozice k ostatním stylům jazyka. Tuto opozici staví na explicitnosti, pojmovosti, jednoznačnosti a neemotivnosti odborného sdělení. Věcné správnosti, obsahové úplnosti a přesnosti vyjádření se dosahuje použitím termínů a formulací, tj. odborně konvenčními automatizacemi. Jeden z hlavních požadavků je kladen na spisovnost vyjádření.

Chloupek (1991, s.174) charakterizuje odborný funkční styl jako styl veřejné jazykové komunikace; cílem odborné komunikace je získané poznatky předávat, s tím souvisí celková připravenost projevu i v kratších odborných textech; projevuje se to zvláště promyšlenou kompozicí (více viz Rovina diskurzivní). Taková příprava je plně možná jen v psané formě; u odborného projevu převažuje tedy projev psaný.

Neznamená to však, že by projev mluvený nebyl kompozičně připravený, bývá jen zpravidla kratší vzhledem k možnostem příjemce; autor tedy volí jednodušší kompoziční uspořádání.

Základní struktura odborného projevu je monologická, ovšem dialogická struktura není vyloučena; Jedlička (1970, s.38) uvádí, že dialogického charakteru jsou vědecké rozpravy a diskuze; dialogu se hojně používá v projevech popularizačních, zvláště pak v televizních nebo rozhlasových besedách o aktuálních odborných otázkách.

Přestože odborné texty vznikají v určitém časovém okamžiku, směřují ve skutečnosti k mimočasové platnosti; nadčasová platnost je tedy dalším důležitým znakem textů odborného projevu.

Již bylo poukázáno na skutečnost, že se v textech odborného projevu neuplatňuje emotivnost ani expresivita; může se však projevit autorovo zaujetí tématem, jehož prostředky jsou tlumeny a směřují k eliminaci autorova subjektu (více viz Analýza textů).

Rozdíly v projevu jednotlivých autorů daného oboru nejsou tak výrazné jako u jiných funkčních stylů; tendence k exaktnosti může vést podle Chloupka (1991,s.175) k vytváření tzv. textových modelů (např. model popisu v chemii je ustálen na mezinárodní úrovni).

Nepostradatelnými znaky odborného projevu jsou tedy spisovnost, explicitnost, jednoznačnost, věcnost a objektivita. V popředí stojí denotace, konotace je nežádoucí stejně jako redundantnost informace.

2. Diferenciace odborného funkčního stylu

Jedlička (1970) i Chloupek (1991) se shodují na tom, že základní rozdíl mezi projevy vychází z jejich zaměření, tj. zaměření na teoretické, nebo spíše praktické problémy oboru. Orientace projevu ovlivňuje v každém případě jazykový styl. Základní diferenciace je následující:

- styl vědecký
- styl prakticky-odborný
- styl populárně-naučný

Styl vědecký předává nové či nově pojaté poznatky (náš vědecký text *Halocarbares, appauvrissement de la couche d'ozone et changements climatiques*, s.52, zpracovává nově pojaté závěry týkající se oslabování ozonové vrstvy) a obrací se k poučenému vnímání, tj. k odborníkovi v daném oboru. Z hlediska kompozičního i jazykového jsou texty vědeckého stylu nejvíce promyšleny. Více než jinde je zde kladen požadavek na přesnost a jednoznačnost. Autor volí jazykové prostředky neutrální. Základním rysem stylu vědeckého je vysoký podíl odborné terminologie, s tím souvisí i zvýšené procento substantiv; odpovídá potřebě popisovat nové skutečnosti.

Styl prakticky-odborný rovněž počítá s poučeným vnímáním, který se orientuje v základní problematice oboru. Na rozdíl od stylu vědeckého nemusí být informace ve stylu prakticky-odborném nejnovější z pohledu daného oboru, směřují však k praktické činnosti (náš prakticky-odborný text *Introduction au manuel*, s. 68, popisuje postup při zpracování emisních hodnot). Kompozice je jednodušší a v opakujících se situacích dochází k vytváření již zmíněných textových modelů. Protože se texty obračejí k praktické činnosti určité profese, mohou se zde objevovat výrazy pracovního slangu. Slovní zásoba nalezne své specifikace zvláště v textech úzce zaměřených; tj. ve stylu právnickém či finančním. Chloupek (1991, s.187) dodává, že seznam příjemců může být omezen i na okruh jediného podniku; mohou se zde objevit i specifické výrazy ve formě podnikových zkratků či jiných výrazů.

Styl populárně-naučný reflektuje skutečnost, že adresát má jen základní poznatky oboru; to se plně odráží ve výběru faktů i ve formě zpracování. Výrazným rysem je omezení odborné terminologie; ta bývá explicitně vysvětlena.

3. Charakteristika výrazových prostředků odborné francouzštiny

Při výstavbě odborných textů je nutno reflektovat obecné cíle odborného vzdělávání, tj. intelektualizaci a internacionalizaci spisovného jazyka, a volit tedy výrazové prostředky jazyka spisovného (Chloupek, 1991, s.178).

3.1 Větná stavba v odborné francouzštině

Vigner (1976, s.21) uvádí, že odborná komunikace a běžná komunikace užívají stejných syntaktických prostředků, avšak některé syntaktické prostředky používá odborný jazyk častěji než jazyk běžné komunikace. Z tohoto důvodu vyžadují naši pozornost.

3.1.1. Stavba věty

Správné interpretaci smyslu obsahu věty napomáhá pochopení větné struktury, která umožňuje lépe klasifikovat a interpretovat nabyté informace; větná struktura se tak stává hlavním prostředkem pro zpracování informací, které daný text přináší.

Vigner (1976, s.44) odkazuje na dvě základní skupiny typů větné struktury² v odborné komunikaci:

I)

a) S (podmět) – V (přísudek) – COD /COI (předmět přímý/nepřímý)

př. *Le „bon“ absorbe les rayons ultraviolets.* (Le FdM, n°345, 2006, s. 45)

b) S (podmět) - V (přísudek)

př. *Ses fluctuations inquiètent.* (Le FdM, n°345, 2006, s. 45)

c) S (podmět) – V (přísudek) – **Attribut du sujet**

př. *L'ozone est un gaz qui se différencie en „bon“ et „mauvais“ ozone.* (Le FdM, n°345, 2006, s. 45)

² v tomto bodě analýzy necháme stranou pozici příslovečného určení ve větě; příslovečné určení bude předmětem rozsáhlejší analýzy v dalším výkladu

d) **S** (podmět) - **V** (přísudek) – **CA** (činitelské doplnění)

př. *Ce phénomène est provoqué par les émissions de SO₂.*

- > tyto typy se užívají hlavně pro popis, definice, vysvětlení;

II)

a) **V** (přísudek) – **COD** (podmět přímý)

př. *Calculez la consommation totale de combustibles et les émissions de CO₂ provenant de la biomasse.* (Lignes directrices du GIEC, 1996, Introduction au manuel)

b) **IL FAUT** – **INF** (infinitiv)

př. *Il faudra établir des degrés de priorités aux travaux d'inventaires en fonction de divers critères.* (Lignes directrices du GIEC, 1996, Introduction au manuel)

c) **IL** – **V** (přísudek) – **de** – **INF** (infinitiv)

př. *Il convient de faire la somme des quantités produites et des importations.* (Lignes directrices du GIEC, 1996, Introduction au manuel)

- > tyto konstrukce se objevují hlavně v pracovních návodech a pokynech, tj. ve stylu prakticky odborném

V rámci první skupiny větných konstrukcí můžeme dále klasifikovat :

- větné konstrukce s pasívní formou slovesného přísudku bez činitelského doplnění:
př. *Les estimations des émissions nationales seront alors fondées sur les quantités de combustibles consommées et sur la teneur en carbone des combustibles.* (Lignes directrices du GIEC, 1996, Introduction au manuel)
- tyto konstrukce patří v rámci odborného jazyka mezi nejfrekventovanější tím, že umožňují eliminovat jakoukoliv referenci na mluvčího; eliminace odkazu na mluvčího lze chápat podle Vignera (1976, s.47) jako jeden ze základních faktorů textů odborného zaměření (pozn. pasívum a pasívní konstrukce budou předmětem výkladu o slovesu v rámci kapitoly o morfoložické stránce odborných textů).

3.1.2. Způsoby expanze v odborném textu

Vigner 1976, s.49) chápe expanzi jako způsob rozšíření informační hodnoty větné výpovědi následujícím způsobem:

Struktura francouzského jazyka umožňuje dva způsoby expanze:

- 1) expanze v rámci celé větné struktury, tj. vložení jiného větného členu; př.

L'accroissement de la sécheresse entraînera la chute des rendements agricoles.

X *L'accroissement de la sécheresse entraînera la chute des rendements agricoles dans les zones arides.* (Le FdM, n°345, 2006, p. 43)

- ze syntaktického pohledu byla přísudková část větné struktury rozšířena o příslovečné určení místa

- 2) expanze v rámci substantivního syntagmatu, tj. rozšířením informační hodnoty substantiva tvořícího jádro daného syntagmatu prostřednictvím různých prostředků; následující prostředky chápeme jako nejfrekventovanější v odborném vyjadřování:

- a) předložka de uvozující podstatné jméno; Vigner (1976, s.60) upozorňuje na skutečnost, že hodnota informace může být různá, např.:

- *de* značí příslušnost, přináležitost : *le trou de la couche d'ozone* (Le FdM, n°345, 2006, p.45)

(predeterminant+subst+ de + člen + subst)

- *de* značí hmotu, původ: *la concentration de gaz carbonique* (Le FdM, n°345, 2006, p.44)

(predeterminat + subst + de + - + subst)

- *de* značí charakteristiku, použití: *produits cosmétiques d'entretien* (Le FdM, n°345, 2006, p. 45)

(predeterminat + subst + de + - + subst)

Jak dále Vigner (1976, s.61) uvádí, tento postup v sobě odráží analytický charakter francouzského jazyka, který může být považován jeho uživateli za příliš těžkopádný oproti angličtině nebo němčině, které svým charakterem umožňují tvorbu homogenních, a tím i přístupnějších, struktur. V našem rozboru se zaměříme na hodnotu informace, která dané substantivum rozšiřuje.

b) zájmeno qui uvozující větu vztaznou:

př. *Le „mauvais“, qui est très irritant, se forme à partir d'un gaz (monoxyde d'azote).*
(Le FdM, n°345, 2006, s. 45)

c) *participe passé*³ jako nositel charakteristiky a zároveň kondenzor vedlejší věty vztážné:

př. *L'énergie issue du soleil repose sur deux principes distincts de production.* (Le FdM, n°345, 2006, s. 47)

3.1.3. Příslowečné určení v odborném jazyce

Důležitost tohoto větného členu se zvláště projevuje v pracovních návodech a pokynech, tj. ve stylu prakticky-odborném. Příslowečné určení může ve francouzské větě obsadit různé pozice, aniž by to narušilo syntaktickou rovnováhu, event. změnilo obecný smysl větné výpovědi.⁴

Pozice příslowečného určení ve větě se všeobecně nachází za slovesem, pokud se ve větě vyskytuje více příslowečných určení, zakončujeme větu zpravidla tím nejdelším, nicméně příslowečná doplnění, zvláště místa a času, se mohou vyskytovat před slovesným přísudkem.

Vignerova studie (1976, s.69) sledující distribuci příslowečného určení se opírá o analýzu Jean-Clauda Corbeille⁵, ze které vyplývá následující: příslowečné určení v odborném jazyce nevykazuje žádné zvláštní znaky, nicméně oproti běžné komunikaci je časté použití dvou přísl. určení v rámci jedné věty; obecně pak lze shrnout, že základní struktura věty je S-V-CO, okolo které jsou ve větší míře distribuována přísl. určení.

Zároveň tato studie zkoumala charakter přísl. určení:

- nejčastěji se v čele věty objevilo
- přísl. určení času: př. *Depuis quelques années déjà le trou de la couche d'ozone est un phénomène suivi de près par les scientifiques.* (Le FdM, n°345, 2006, s. 45)
- v menší míře se objevuje v čele věty přísl. určení místa: př. *En France, les principaux responsables des émissions sont les transports.* (Le FdM, n°345, 2006, s. 44)

³ o participiálních vazbách více viz Syntaktická kondenzace

⁴ Např. podmět umístěný za slovesem indikuje interogativní charakter věty,

⁵ Corbeil, J.-C., Les Structures syntaxiques du français moderne – les éléments fonctionnels dans la phrase, Paris: Klincksieck, 1971

- dále pak přísl. určení způsobu a příčiny: *Selon certains spécialistes, le développement durable devrait permettre l'équité entre les nations, les individus et les générations.* (Le FdM, n°345, 2006, s. 46)
- příslovečné určení, které následovalo slovesný přísudek bylo nejčastěji:
 - přísl. určení způsobu: př. *Elle consiste à extraire l'énergie sous forme de chauffage ou d'électricité.* (Le FdM, n°345, 2006, s. 47)
 - přísl. určení místa: př. *L'énergie éolienne est désormais bien installée dans le paysage énergétique.* (Le FdM, n°345, 2006, s. 47)
 - přísl. určení času: př. *Les derniers grands champs pétrolifères ont été découverts dans les années 1970.* (Le FdM, n°345, 2006, s. 46)

Z výše uvedených poznatků vyplývá, že stupeň mobility přísl. určení lze považovat za charakteristický rys odborného jazyka. Nejpoužívanějšími přísl. určení jsou tedy přísl. určení času, místa a způsobu.

3.1.4. Syntaktická kondenzace

Podle Chloupka (1991, s.180-181) směřují vyjadřovací tendence odborného textu k ekonomičnosti vyjádření; tomu slouží prostředky syntaktické kondenzace, které uspořádávají v psaném textu informace do jednoduché věty. Ve francouzštině používáme tyto konstrukce ke kondenzaci textu: nominální⁶, participiální, gerundiální a infinitivní⁷.

3.1.4.1 Nominální konstrukce

Nominalizační transformaci chápeme podle Šabršuly (1986, s.61) jako důležitý prostředek tematizace ve funkční výpovědi. Nominalizace umožňuje prostřednictvím jmenného výrazu kondenzovat obsah, který by jinak vyjadřovala celá věta, event. odstavec. Nominalizaci chápeme jako proces, který transformuje adjektivum, sloveso nebo vedlejší větu předmětnou v substantivum:

⁶ O nominálních konstrukci jako kondenzačních činitelích hovoří Šabršula (1986, s.61), uvádí je do souvislosti s tematizací (1986, s. 360), v tomto smyslu se vyjadřuje dále Loucká (2005,118)

⁷ Tyto konstrukce uvádí Šabršula (1986, s.293-297) jako prostředky syntaktické kondenzace

- adjektivní základ jako východisko pro nominalizaci:
*La géothermie est **fiabile et stable** dans le temps. C'est pour **sa fiabilité et stabilité** qu'elle est utilisée pour chauffer des logements collectifs.*
- slovesný základ jako východisko pro nominalizaci :
*Cette mesure **protège l'environnement contre la pollution**. La **protection de l'environnement** est devenu le sujet principal pendant la dernière conférence écologique à Paris.*
- vedlejší věta předmětná jako východisko pro nominalizaci /probíhá na slovesném základě/:
*On a constaté que **la température moyenne de la Terre a fortement augmenté**. = on a constaté **une forte augmentation de la température moyenne**.*

Ze slovotvorného hlediska jsou při nominalizační transformaci používány nejčastěji následující přípony⁸ :

➤ **adjektivní základ :**

a) féminin

- **ité** : divers/ la diversité, grave/ la gravité, inutile/ l'inutilité, réel/ la réalité;
- **té** : clair/ la clarté, fier/ la fierté ;
- **ce** : cohérent/ la cohérence, fort/ la force, important/ l'importance;
- **esse** : juste/ la justesse, sage/ la sagesse;
- **ise** : franc/ la franchise;
- **itude** : exact/ l'exactitude;
- **eur** : long/la longueur, large/la largeur;

b) masculinum

- **isme** : extrême/ l'extrémisme;
- **bez suffixu** : courageux/ le courage;

⁸ Formation des mots en français; les nominalisations [online]. [cit.2008-05-15] Dostupné z: <http://www.enpc.fr/fr/formations/depts/dfl/section_fle/ressources/ecrit/nominalisations.htm>

➤ **slovesný základ :**

a) femininum :

- **tion:** décrire/ la description, réduire/ la réduction, construire/ la construction, diminuer/diminution;
- **ation:** déclarer/ la déclaration;
- **sion :** voir/ la vision, supprimer/ la suppression;
- **xion:** connecter/la connexion;
- **ure :** fermer/ la fermeture, couvrir/ la couverture, rompre/ la rupture;
- **participiální přípona :** monter/ la montée, entrer/ l'entrée;

b) masculinum :

- **age :** forcer/ le forçage;
- **ment :** développer/ le développement, remplacer/ le remplacement;

c) femininum x masculinum :

- **bez sufixu :**

př. : conduire/ la conduite, étudier/ l'étude, sauter/ le saut, réformer/ la réforme;

- **změna kořene :**

př. : partir/ le départ, revenir/ le retour, naître/ la naissance;

(pozn. : většina příkladů nominalizace vyjadřuje činnost : př.: *la diminution, la connexion*, některá dějová substantiva odvozená ze sloves však vyjadřují výsledek činnosti : př. : *la fermeture* ; Šabršula (1983, s.183) uvádí problematiku vidu a povahy děje do souvislosti se sémantikou dějových substantiv : substantiva mohou tedy denotovat děj nebo jeho rezultat, to souvisí se sémantikou sloves, od nichž byla odvozena : *diminuer* – nekonkluzivní x *fermer* - konkluzivní)

Ze sémantického hlediska může jmenný výraz vyjadřovat :

- děj ve vztahu k činiteli : *l'augmentation de la température moyenne x la température moyenne augmente*
- děj ve vztahu k objektu, který je zasahován činností odjinud : *la protection de l'environnement x on protège l'environnement*
- nebo k činiteli i k objektu zasahovanému činností : *la protection de l'environnement par le gouvernement x le gouvernement protège l'environnement*

Ze syntaktického hlediska může být substantivum tvořící jádro daného syntagmatu rozšířeno :

- činitelským doplněním (le complément d'agent), které je jeho podmětem – *l'augmentation de la mortalité / la mortalité augmente*
- objektem zasahovaným činností odjinud (le complément de patient), které je jeho předmětem: *l'amélioration de la qualité de vie / la qualité de vie est améliorée par l'accès pour tous au logement/ l'accès pour tous au logement améliore la qualité de vie*
- příslovečným určením: *le fonctionnement des sociétés multinationales dans les pays en développement* (zde přísl. určení místa) (Le FdM, n°345, 2006, s. 42)

V našem rozboru se zaměříme na slootovornou podstatu daných nominálních konstrukcí a na hodnotu informace, která dané substantivum rozšiřuje (viz Způsoby expanze v odborném textu).

Z textového hlediska se nominální konstrukce podílí na textové kondenzaci (Loucká, 2005, s.119) a přispívají k textové koherenci tím, že umožňují nominalizovat obsah předchozí výpovědi, který je tematizován ve výpovědi následující; čímž je zachován postup od informace známé k nové:

Cette mesure protège l'environnement contre la pollution. La protection de l'environnement est devenu le sujet principal pendant la dernière conférence écologique à Paris.

Rovněž se tyto konstrukce podílí na vývoji informace:

Ce satellite permettra, par exemple, d'établir une véritable cartographie des cultures par l'observation systématique des zones de pollution (Loucká, 2005, s.120)

3.1.4.2. Neurčité slovesné tvary ve funkci větných kondenzorů

Tyto slovesné tvary chápeme podle Šabršuly (1986, s.291) jako prostředky vyjadřující různě pojatý neaktualizovaný děj, stav nebo relaci. Přispívají k jazykové ekonomii (Čermák, 2004, s.141) tím, že jsou úspornější než vedlejší věty, s nimiž jsou synonymní a na které jsou převoditelné. V rámci neurčitých slovesných tvarů pracujeme s těmito typy konstrukcí: infinitivní, participiální a gerundiální.

- Infinitivní konstrukce

Infinitiv je neurčitý slovesný tvar, který nevyjadřuje ani osobu, ani číslo, ani čas. Infinitivů se ve francouzštině užívá častěji než v češtině. Infinitiv (Šabršula, 1986, s.293) ve funkci sekundárního predikátu vyjadřuje druhé sdělení ve větě. Takovýto infinitiv je pak kondenzorem, má funkci nějakého větného členu:

- fce podmětu: *Il est difficile de protéger l'environnement.*
- fce předmětu: *La situation actuelle de notre planète nous oblige à chercher les sources renouvelables de l'énergie.*
- fce příslovečného určení
 - způsobu : *Inscrivez les valeurs des émissions de dioxyde de carbone sans identifier les sources.*
 - účelu: *Cette dernière méthode a été développée pour estimer les émissions liées à d'autres gaz que le CO2.*

- Participiální vazby

Participia fungují ve francouzštině kromě jiného i jako kondenzory vedlejších vět příslovečných. Rozlišujeme dva druhy participia: přítomné a minulé.⁹

➤ Participe présent (Příčestí přítomné)

Toto příčestí vyjadřuje časový poměr k ději věty hlavní, nejčastěji děj současný s dějem věty hlavní. Z morfologického hlediska je neměnné a nepodléhá gramatické shodě. K časovému vztahu vyjádřenému slovesem ve tvaru participia na *-ant* se může přidružovat a obvykle přidružuje jiný logický vztah mezi ději, např:

- vztah příčinný: př. *Mesurant tous les jours le taux de la pollution de cette rivière, l'équipe des scientifiques a trouvé la cause principale de la pollution.*
- vztah podmínky: př. *Ne mesurant plus les taux de la pollution, les scientifiques ne peuvent pas trouver le moyen de la protection de l'environnement.*

⁹ pozn. pozor na rozdíl mezi příčestím přítomným a verbálním adjektivem, které vyjadřuje stav nebo vlastnost a podléhá kongruenci a na rozdíl od příčestí může být ve větě přívlastkem nebo jmennou částí přísudku; některá verbální adjektiva se pravopisně liší od odpovídajícího příčestí – *c'est excellent – excellent en histoire*) (Francouzská mluvnice, 2001, s.410-412), zároveň však verbální adjektiva plní rovněž funkci větného kondenzoru: *cet élève excellent en histoire n'aime pas la géographie (qui est excellent....)*

V písemném projevu nahrazuje přičestí přítomné vztaznou větu: př. *Les scientifiques cherchent les meilleures solutions conduisant à la protection internationale de l'environnement (qui conduit à...).*

➤ Participe passé (Přičestí minulé)

Toto participium je složkou slovesných časů a mimo složené slovesné časy vyjadřuje děj nebo stav. Předmětem našeho zájmu je ale participe passé jako sekundární predikát ve funkci kondenzoru vět vedlejších, např.:

- VV příslovečná časová: *Arrivé à la conférence internationale des météorologues, il a pu présenter les résultats de son travail scientifique.*
- VV přívlastková : *Cette méthodologie fondée sur deux principes sert à identifier les principaux émetteurs de CO2*

• Gerundiální konstrukce

Tvoří se od přičestí přítomného předložkou *en*. Má platnost vedlejší věty příslovečné a vyjadřuje okolnosti děje vyjádřeného určitým slovesem; podle Čermáka (2001, s.142) přispívá k textové kondenzaci tím, že se ze souvětí stává věta jednoduchá. Gérondif nepodléhá kongruenci a jeho podmět je zásadně totožný s podmětem určitého slovesa.

Podle Šabršuly (1986, s.300) může gérondif vyjadřovat například tyto vztahy:

- příslovečné časové: př. *En discutant de nouvelles méthodes, ils ont découvert un nouveaux moyen du montage des pièces.*
- vztah podmínky: př. *En faisant de nouvelles découvertes, la protection de l'environnement devient plus facile.*
- může vyjadřovat též způsob: př. *En obéissant aux règles, on devient protecteur de la nature.*

3.1.4.3. Textová elipsa

V této kapitole o syntaktických kondenzacích zmíníme ještě jeden významný jazykový prostředek, a sice textovou elipsu.

Textovou elipsu chápeme podle Mluvnice češtiny III (1986, s.663) jako specifický způsob realizace syntaktické struktury, totiž jako neobsazení té pozice, u které by se předpokládalo, že bude obsazena. Textová elipsa úzce propojuje textové jednotky; v tomto smyslu bývá uváděna mezi prostředky textové koherence.

Neobsazenou pozici v syntaktické struktuře je možno z kontextu doplnit a neúplná konstrukce je vázána na úplnou, např.:

On va étudier les mécanismes de deux centrales:

<i>l'une, / appelée / hydraulique, / profite de / la force aquatique;</i>
<i>l'autre, / éolienne, / / celle du vent.</i>

- elipsa slovesného predikátu předpokládá stejnost jeho mluvnických kategorií s predikátem v bezprostředně předcházející výpovědi, společný predikát vede k paralelnosti syntaktické výstavby výpovědi
- v rámci jedné struktury lze elidovat dominující syntaktický člen (predikát) i část syntaktického členu (zde část přístavku).

Textová elipsa vzniká ze snahy neopakovat se a její užití má velký význam při tvorbě úsporného a stručného vyjadřování, proto bývá vyhledávaným prostředkem v odborných textech usilujících o ekonomičnost vyjádření.

3.2. Morfologická stránka odborných textů

Podle Chloupka (1991, s.181) najdeme v odborných textech některá specifika ve frekvenci jednotlivých slovních druhů. Základním slovesným způsobem je indikativ, v malé míře se objevuje imperativ, ale i kondicionál. Z časů je základní prézens. Potvrdila se rovněž vyšší míra pasíva v odborných textech.

V odborných textech se neodráží autorský subjekt. Touto problematikou se zabývá Maingueneau (1994, s.46) a uvádí, že v odborných textech postrádáme 2.os.sg – *tu*, zájmeno *nous* je zaměnitelné s *on* a nikoliv s *je*, pokud je 1.os.sg. použita, neodkazuje k autorskému subjektu. Použití osobních zájmen tak odpovídá charakteristickému rysu odborných textů, a sice snaze eliminovat jakoukoliv referenci na mluvčího. V odborných textech se setkáváme s použitím deiktických¹⁰ prostředků časových a prostorových, které nejčastěji odkazují k textovému poli, např: *ici, maintenant, ce chapitre*.

V této části bude předmětem studia sloveso. O substantivech a adjektivech budeme hovořit v následující kapitole v souvislosti se slovní zásobou odborných textů.

3.2.1. Hodnota slovesných časů a způsobů v odborné komunikaci

Podle Maingueneau (1994, s.46) je základním časem v odborné promluvě čas přítomný atemporální hodnoty (*valeur générique*), označovaný též jako gnómický; je používán k vyjadřování obecně platných a nadčasových dějů: *Galileo a dit que la Terre tourne autour du Soleil*.

Budoucí čas odkazuje k textovému poli, tj. např. k následující kapitole: př. *On trouvera dans le présent module des instructions pour l'estimation des émissions de SO₂*. (Lignes directrices du GIEC, 1996, Introduction au manuel)

Minulý čas odkazuje např. k předcházející stránce, př. *On vient de présenter la méthode qui répond au besoin d'obtenir une estimation chiffrée en vue de diminution des émissions*.

V prakticky odborných textech, zvláště v pokynech se setkáváme s použitím rozkazovacích vět, které mohou být vyjádřeny různě:

- rozkazovací způsob: **Inscrivez les valeurs obtenues dans la colonne B.**
- infinitiv kladný/záporný: **Consulter les instructions suivantes! Ne pas manipuler avec cet appareil!**

¹⁰ Deixis zahrnuje deiktické prostředky k identifikaci výrazů jazyka s objekty, denotáty vnějšího světa (Čermák, 2001, s.170).

- budoucí čas: *Vous le ferez de manière suivante:*
- slovesné opisy, např. il faut + inf : *Il faut identifier les principaux responsables des émissions.*

3.2.2. Pasívum v odborných textech

Jak již bylo řečeno v úvodu k této kapitole, charakteristickým rysem odborných textů je absence odkazu k mluvčímu. Vigner (1976, s.36) chápe tuto vlastnost jako snahu umístit do popředí popisované jevy, procesy apod. Pasívní transformaci chápe jako jeden ze základních rysů odborné promluvy, která přispívá k objektivitě odborného textu; hlavním znakem pasívní transformace je, že *signifié – označované* zůstává neměnné a platí pro něj stejná kritéria jako v běžné komunikaci:

- aktivní konstrukce: *Les constructeurs utilisent les nouvelles technologies*
- pasívní konstrukce : a) s vyjádřeným činitelem: *Les nouvelles technologies sont utilisés par les constructeurs.*

b) s nevyjádřeným činitelem: *Les nouvelles technologies sont utilisés.*

- ze syntaktického hlediska se syntaktický předmět aktivní konstrukce stává syntaktickým podmětem v pasívní konstrukci, pozice syntaktického předmětu v pasívní konstrukci zůstává neobsazená;

- ze sémantického hlediska pasívní konstrukce hierarchizuje výpovědní obsah a signalizuje, že v centru zájmu mluvčího, a tedy v čele větné výpovědi, stojí element zasahován činností odjinud; pasivací tohoto elementu (původně syntaktického předmětu tranzitivního slovesného predikátu v aktivní větné konstrukci) dochází k odsunutí činitele z místa syntaktického subjektu na jinou pozici /konstrukce a)/ či k jeho úplnému potlačení /konstrukce b)/ (Loucká, 2005, s.94).

- z textového hlediska:

- u aktivní konstrukce volí mluvčí za téma výpovědi činitele děje a pozornost se soustřeďuje na rematizovaný objekt děje;
- u pasívní konstrukce s vyjádřeným činitelem je za téma zvolen objekt činnosti a pozornost je směřována k rematizovanému činiteli děje;
- u pasívní konstrukce, kde není vyjádřen původce děje a za téma byl zvolen objekt činnosti, orientuje mluvčí pozornost adresáta k ději a jeho výsledku – tedy k rématické části výpovědi.

V různých komunikativních situacích volí mluvčí pasivní konstrukce bez uvedení původce děje v případech, kdy ho neshledává důležitým nebo ho nechce jmenovat ze strategických důvodů nebo ho nezná.

Při začleňování výpovědí do vnějších nadvětných vztahů užíváme pasivních konstrukcí z různých důvodů¹¹:

- příklad 1: *Les analystes ont élaboré **une nouvelle méthode**. Cette méthode est utilisée pour l'estimation des émissions.*
 - v tomto případě umožňuje pasivní konstrukce lineárně navázat na předchozí výpověď ve sledu informace známá – nová;
 - pasivní konstrukcí se vyhneme použití všeobecného podmětu *on* (*On utilise cette méthode..*) a mluvčí orientuje svou pozornost k tematice, o kterém chce mluvit – *cette méthode*.
- příklad 2: *Cette méthodologie est utilisée pour l'estimation des émissions. Elle n'a été développée que récemment par les analystes américains.*
 - pasivní konstrukce umožňuje tematizovat téma předcházející výpovědi prostřednictvím pronominální substituce na základě úplné identity předmětu řeči;
 - pasivní konstrukcí se vyhneme umístění rematu do čela větné výpovědi (*Les analystes américains ne l'ont développée que récemment.*), které by v aktivní konstrukci obsadilo pozici syntaktického podmětu;
 - zároveň tato konstrukce zajišťuje postup od informace známé k nové.
- příklad 3: *Ce manuel contient des **instructions pour l'estimations des émissions de SO2**. Ces instructions ont été élaborées avec un soin tout particulier.*
- stejně jako u příkladu 1 i zde pasivní konstrukce umožňuje tematicky navázat na předchozí výpověď (na základě úplné identity předmětu řeči opakováním výrazu rematu) ve sledu informace známá-nová a zároveň se vyhneme použití všeobecného podmětu *on*;
- pasivní konstrukce zde orientuje pozornost příjemce k rematizovanému příslovečnému určení způsobu, činitel děje je potlačen; jeho uvedení nepokládá mluvčí za důležité.

Při začleňování výpovědí do vnějších nadvětných vztahů umožňují pasivní konstrukce tematicky navázat na předchozí výpovědi a zároveň zachovat postup od informace známé k nové.

¹¹ Loucká, H., Introduction à la linguistique textuelle, Praha: Karolipum, 2005, s. 96-100

Hlavním přínosem pasíva je však odsunutí činitele na místo příslovečného určení, popř. činitele zcela potlačit (pasívní konstrukce s nevyjádřeným činitelem) a rematizovat různá příslovečná určení.

V textu však často dochází k odsunutí činitele na místo příslovečného určení s cílem zdůraznit činitele v rematické části.

Jiným způsobem pasivace objektu je použití reflexivní slovesné formy:

př. : *On pratique l'opération dans des cuves électrolytiques.*

L'opération se pratique dans des cuves électrolytiques.

- v těchto konstrukcích se nevyskytuje původce děje, ale lze jej chápat implicitně jako lidského činitele;
- tyto konstrukce umožňují tematicky navázat na předchozí výpověď a zajistit postup od informace známé k nové.

3.3. Slovní zásoba odborných textů

3.3.1. Obecné rysy slovní zásoby v odborných textech

Podle Chloupka (1991, s.182) je slovní zásoba nejcharakterističtější rysem odborného vyjadřování. Nápadným rysem je pak specifická vrstva lexikálních výrazů - *termínů, odborných názvů* - většinou substantiv, méně sloves a jiných slovních druhů, které tvoří stylovou vrstvu textu.

Chloupek (1991, s.182) definuje *termín* takto: „Takové pojmenování, které je v rámci disciplíny jednoznačným pojmenováním pojmu oboru; jde o pojmenování nociónální, neexpresivní, má funkci nominativní a kognitivní, termín je v rámci oboru ustálený a je buď definován, nebo fixován konvencí oboru, jeho význam je tedy ostřeji ohraničený než u jiných vrstev slovní zásoby a je v podstatě identifikovatelný nezávisle na kontextu. Význam termínu se vyvíjí a upřesňuje spolu s vývojem oboru.“

K porozumění termínu je třeba určitého vzdělání v oboru nebo přinejmenším zkušenosti. Proto se v populárně – naučných textech některé termíny vysvětlují příkladem nebo je vysvětlení zahrnuto do výkladu. V zásadě je užitá terminologie tím náročnější, čím je text blíže vyjadřování vědeckému.

Chloupek (1991, s.184) dále uvádí, že pro styl textu je významná i volba mezi termíny synonymními; př.: text populárně – naučný: *le trou de la couche d'ozone* (Le FdM, n°345, 2006, s. 45) x text vědecký: *l'appauvrissement de la couche d'ozone* (Rapport spécial du GIEC et du GETE, Préservation de la couche d'ozone et du système climatique planétaire, 2005).

Dalším důležitým rysem odborného vyjadřování je tendence k nominalizaci, tj. relativně vyšší podíl substantiv a nominálních frází (substantivum s rozvíjejícími větnými členy) v textech. Naopak repertoár slovesných tvarů je chudší a i variabilita sloves je menší.

3.3.2. Slovo tvorné postupy v odborné francouzštině

Vigner (1976, s.21) chápe tvoření slov odvozováním a skládáním (derivace a kompozice) jako nejfrekventovanější slovo tvorné postupy v odborné francouzštině; tento jev přímo souvisí se zvýšenou potřebou pojmenovávat nové skutečnosti, s tím souvisí vyšší poptávka po substantivech.

K těmto slovo tvorným postupům, typickým pro odbornou francouzštinu, přidává Eurin-Balmet (1992, s.126) proces obohacování slovní zásoby prostřednictvím latinských a řeckých předpon a přípon.

- Tvoření slov odvozováním

Jedná se o slovo tvorný proces, který na základě již existujících slov, vytváří nová pojmenování pro potřeby odborné terminologie.

- sufixací rozumíme proces tvoření slova prostřednictvím přípony; v odborné francouzštině takto nejčastěji odvozujeme substantiva¹² a adjektiva:

Substantiva lze odvodit:

a) ze slovesného základu:

- jména označující činnost (les noms d'action)¹³ :
 - *ation*: *augmentation* (*augmenter*), *élévation* (*élever*), *dégradation* (*dégrader*), *circulation* (*circuler*), *fluctuation* (*fluctuer*);
 - *tion*: *absorption* (*absorber*);
 - *ion*: *émission* (*émettre*);
 - *ment*: *appauvrissement* (*appauvrir*), *réchauffement* (*réchauffer*);
 - *age*¹⁴ : *forçage* (*forcer*);
 - *suffixe zéro*: *hausse* (*hausser*), *calcul* (*calculer*);

b) z adjektivního základu:

- jména označující kvalitu (les noms de qualité)¹⁵:

¹² větší přehled substantivních přípon jsme poskytli u nominalizačních transformací; zde přikládáme větší váhu sémantické hodnotě tvořených substantiv

¹³ přehled nejfrekventovanějších přípon pro jména označující činnost v odborné francouzštině (Eurin-Balmet, 1992, s.132)

¹⁴ prostřednictvím této přípony se tvoří hlavně substantiva představující technické operace nebo průmyslové činnosti, př.: *sondage*, *recyclage*

¹⁵ přehled přípon pro jména označující kvalitu v odborné francouzštině (Eurin-Balmet, 1992, 133)

- *ilité: disponibilité (disponible);*
- *ité: activité (actif);*
- *eur: grandeur(grand);*
- *ance/ence: importance(important);*

Adjektiva – pro odborný text mají největší význam adjektiva dějová (mají schopnost fungovat jako velmi sevřený predikát); lze je odvodit ze slovesného základu:

- *teur (trice): les activités génératrices¹⁶ d'émissions*
- *able, ible: imputable (imputer), sembler (semblable) – un trou d'ozone semblable à celui qu'on observe sur l'Antarctique (Rapport spécial du GIEC et du GETE, Préservation de la couche d'ozone et du système climatique planétaire, 2005)*
- *if, atif :le manuel explicatif (qui explique)*

- prefixace oproti sufixaci není podmíněna změnou slovního druhu ani většinou transformací, nejčastěji používanými předponami v odborné francouzštině jsou *dé-* a *re-* pro derivaci **sloves**:

- *dé* – negativní hodnoty : *cet effet peut déstabiliser la circulation troposphérique*
- *re-* s opakovacím významem : *un gaz qui est rejeté par les industries....,*

¹⁶ etymologie : Lat. generatorem, de generare: Définition du dictionnaire Littré, [online]. [cit.2007-12-10]
Dostupné z:
<http://dictionnaire.mediadico.com/traduction/dictionnaire.asp/definition/g%E9n%E9rateur/2007>

- Tvoření slov skládáním

Tento postup definuje Francouzská mluvnice (2001, s.103) jako postup, při kterém se složené slovo tvoří nejméně ze dvou významových slovních základů a představuje lexikální jednotku označující jediný pojem; dále Francouzská mluvnice (2001, s.104) udává, že na rozdíl od tvaroslovného pojetí složenin v češtině je ve francouzštině za složené slovo (kompozitum) tradičně považována nejen složenina jednoslovná, např. *portemanteau*, a složené slovo pravopisně vázané spojovníkem, např. *latino-américain*, nýbrž i sousloví, tj. víceslovné pojmenování označující jeden ucelený pojem, např. *la couche d'ozone*, *l'effet de serre*, kde jde v podstatě o spojování slov, nikoli o jejich skládání, a to bez ohledu na to, zda je při tom použito spojovací čárky či nikoli.

Šabršula (1983, s.123-127) pak vidí hlavní rozdíl při tvorbě kompozit mezi složeninami vlastními a nevlastními:

- Složeniny nevlastní (spřežky) nebo též *composition impropre* jsou taková spojení, která respektují syntaktické vztahy mezi lexikálními jednotkami; nejčastěji se jedná o:

- - substantivum + předložka+substantivum: *chemin de fer*, *chef d'oeuvre*
- - adjektivum+substantivum: *court-circuit*, *malheureux*

- Složeniny vlastní (*composition proprement dite*) spojují své komponenty, aniž by vyjadřovaly vztahy, které tyto komponenty spojují. V odborné francouzštině se uplatňují zvláště substantivní kompozita popisující fyzikální jednotky: *électron-volt*, *mètre-seconde*, *heure-année*, kde konstatujeme elipsu předložky *par*.

Z hlediska typologického jsou nejrozšířenějšími kompozity v odborné francouzštině následující:

- substantivum+adjektivum: *les rayons ultraviolets*, *gaz carbonique* (le FdM, n°345,2006,s.45)
- adjektivum + adjektivum: (*affections*) *cardio-respiratoires* (le FdM, n°345,2006,s.45)
- substantivum+de+X: *l'effet de serre*, *la couche d'ozone* (le FdM, n°345,2006,s.45)
- substantivum + en+ X : *les pays en développement*
- zkratky: *les SAO* (substances appauvrissant la couche d'ozone) (Rapport spécial du GIEC et du GETE, Préservation de la couche d'ozone et du système climatique planétaire, 2005)

Vzhledem k povaze odborné terminologie v našich textech se zaměříme hlavně na následující postup: při tvorbě odborných termínů hrají důležitou roli slovní základy latinského nebo řeckého původu. Lze jimi odvozovat a skládat (composition savante): Podle Schwischaye se tedy jedná o „*juxtaposition de deux éléments (ou plus) qui peuvent servir de base à des dérivés*“¹⁷. Na rozdíl od přípon a předpon může slovní základ vytvářející kompozita být prvním i druhým elementem ve slově:

anthropologue x logarithme,

thermomètre x isotherme – lze odvodit: *thermique, métrique;*

○ příklady **latinských** základů:

- prefixoidy¹⁸:

aqua (voda) – aquaduc

- suffixoidy:

cide (co zabíjí) – insecticide

culture - agriculture

○ příklady **řeckých** základů:

- prefixoidy:

anthropo (člověk) – anthropologue,

hydro(voda) – hydrologie

photo(světlo) – photoconducteur

- suffixoidy:

graphe (psát) – télégraphe

logue(osoba) – philologue

phile(kdo má rád) – hydrophile

phobe(kdo se bojí)- hydrophobe

¹⁷ skládání dvou či více elementů, které mohou sloužit jako základ pro derivaci, Formation des mots en français, [online],[cit2007-09-12] Dostupné z: <http://www.home.uni-osnabrueck.de/bschwisc/archives/formation.htm#_Toc530742580 >

¹⁸ podle Šabršuly (1983, s.92) rozumíme termínem prefixoid a suffixoid prvky, které mají korelát v plnovýznamovém slovu, většinou původu cizího – latinského nebo řeckého

- Tvoření zkratk

Tento slovotvorný postup je rovněž využíván v odborné francouzštině. Spočívá ve sledu počátečních písmen daného slovního spojení. Podle výslovnosti lze rozlišit zkratky a akronymy;

- zkratky – vyslovujeme jednotlivé iniciály zvlášť: *V.T.T. [vetete]* - *vélo tout-terrain*
- akronym - vyslovujeme jako jedno slovo: *(les) SAO [sao]* – *substances appauvrissant la couche d'ozone* (Rapport spécial du GIEC et du GETE, Préservation de la couche d'ozone et du système climatique planétaire, 2005)

Výše popsané slovotvorné postupy chápeme jako nejfrekventovanější v odborné francouzštině. Kromě výše popsaných postupů disponuje francouzština i jinými slovotvornými prostředky, např. výpůjčky z cizích jazyků, zkracování – info(rmation) nebo změna slovního druhu (*devoir* – sloveso: *devoir*- substantivum).¹⁹

¹⁹ Hendrich,J. et alii, Francouzská mluvnice, Plzeň:Fraus, 2001, s.99-105

III. K METODĚ ANALÝZY TEXTŮ

U každého textu provedeme rozbor v rovině pragmatické, diskurzivní, výpovědní, větné a lexikální.

1. Rovina pragmatická

V rovině pragmatické se zaměříme na pragmatické okolnosti produkce textu; tzn. kým, kde a kdy byl text produkován a komu je určen, tj. studium konkrétní komunikativní situace tvořené mluvčím, příjemcem, místem a časem; stanoven bude rovněž komunikační záměr a bude určeno o čem text vypovídá.

Z hlediska pragmatické koherence je důležitá role mluvčího, který v komunikaci vychází z určitých znalostí reálného světa, z určitých presupozic, jejichž znalost předpokládá i na straně recipienta. Pro úspěšnou realizaci a interpretaci výpovědi, jak zmiňuje Mluvnice češtiny III (1987, s.309), musí účastníci daného komunikačního aktu respektovat pragmatické presupozice, aby jazykové jednání bylo účelné. Pragmatické presupozice jsou určující pro orientaci výpovědi k partnerům komunikativního aktu. Z tohoto hlediska jsou podle Mluvnice češtiny III (1987, s.367) významné zejména tyto:

- komunikativní záměr mluvčího;
- vztahy mezi mluvčím a adresátem výpovědi v konkrétní komunikativní situaci;
- stupeň identity pragmatických presupozic společných oběma komunikantům, tj. stupeň tzv. *connaissance partagée*, tzn. míra společných znalostí o světě.

Při analýze pragmatických okolností komunikačního aktu budeme vycházet z Loucké (2005, s.13-14), která pro tuto analýzu stanovuje základní otázky a nabízí tím přehlednější způsob realizace analýzy zkoumaných textů.

Stanovením odpovědí na otázky „kdo a komu určeno“ vstupujeme do oblasti vztahu mezi mluvčím a adresátem a zároveň odpověď na otázku „kdy a kde“ nám umožní definovat časoprostorové okolnosti konkrétní komunikativní situace.

Pro identifikaci komunikačního záměru použijeme otázky „s jakým záměrem“.

Odpovědi na otázku „o čem“ zkoumáme stupeň identity pragmatických presupozic, tedy míru společných znalostí (*connaissances partagées*) obou komunikantů v socio-kulturním kontextu.

2. Rovina diskurzivní

V rovině diskurzivní bude charakterizována organizace a typy textových jednotek. Organizaci textových jednotek v sobě odráží textová kompozice.

Musíme si uvědomit, že text je složen z určitého počtu sekvencí a organizací jednotlivých textových jednotek vznikají sekvenční vztahy.

Textová kompozice a uspořádání jednotlivých sekvencí odpovídá komunikačnímu záměru autora, koresponduje s komunikativní strategií, kterou mluvčí zvolil pro dosažení komunikačního cíle.

Dle Mluvnice češtiny III (1987, s.629) přináší textová jednotka ve vztahu k obsahu jednotky předchozí např. exemplifikaci, ilustraci, korekturu, přirovnání, specifikaci, definici, zobecnění, explikaci, argumentaci apod. Text může být tvořen různými typy sekvencí nebo sekvencí jednoho typu. Klasifikace J.M.Adama (1985) rozlišuje několik typů sekvencí : deskriptivní, vyprávěcí, informativní, explikativní, argumentativní nebo rozkazovací.

Při rozboru textů budeme vycházet z této klasifikace a všimát si typů jednotlivých sekvencí.

Jak již bylo řečeno, text je uspořádán, tj. členěn z jednotlivých sekvencí. S termínem členění textu jsou spojeny dva termíny: vertikální a horizontální členění;

Chloupek (1991, s.176) upozorňuje na fakt, že u odborného textu nás upoutá jeho vertikální členění. Vedle vlastního textu bývá práce doplněna poznámkovým aparátem, odkazy na odbornou literaturu, které spojují daný text jednoznačně s jinými texty oboru, i sám text může být podle závažnosti informace členěn typem písma na sdělení hlavní a vedlejší. Vzhledem k faktu, že zde zkoumané texty svým kratším rozsahem neumožňují hlubší pohled na jejich vertikální členění, bude se jejich analýza soustřeďovat spíše na jejich členění horizontální.

Chloupek (1991, s.176) dále uvádí, že pro psané odborné projevy je typická velmi promyšlená kompozice, která se liší podle toho, zda text směřuje k analýze problému, nebo je syntézou poznatků. Text je především rozpracován v horizontální linii. Název má být popisný a v textu (kromě zcela krátkého) je patrné členění na úvod, který má zvýšit zájem o problematiku a zpravidla je obecnějšího rázu, vlastní stať, která probírá zvolenou problematiku a může být ještě dále členěna, a konečně závěr, který rekapituluje výsledky práce nebo je vyvrcholením myšlenek textu.

Horizontální členění odborného textu je dále propracováno ve stavbě kapitol, které bývají zpravidla monotematické. Na začátku kapitoly stojí obvykle označení tématu, které se dále rozvíjí. Složitě horizontální členění je spojeno s texty vědeckými, které bývají doplněny o resumé.

Při analýze vybraných textů se zaměříme na horizontální členění textu a typy sekvencí, s cílem zjistit, jaké typy sekvencí se objevují v textech odborného zaměření a jak jsou jednotlivé texty kompozičně uspořádány.

3. Rovina výpovědní

V rovině výpovědní se z hlediska aktuálního členění zaměříme na studium učlenění významových složek větné výpovědi a budeme sledovat jejich schopnost zapojit výpověď do vnějších nadvětných vztahů a přinášet novou informaci, jíž výpověď něco nového sděluje.

3.1. Výpověď

Je nutné si uvědomit, že předávání informací (Mluvnice češtiny III, 1987, s.7) prostřednictvím jazyka je realizováno v promluvách neboli textech (komunikátech). Většinu textů, psaných nebo mluvených, můžeme dále rozčlenit na základní textové jednotky neboli výpovědi. Výpověď je tedy minimální komunikát.

Jak již bylo řečeno, pod pojmem výpověď rozumíme základní textovou jednotku. Výpověď se dle Mluvnice češtiny III (1987, s.306) vyznačuje komunikativní funkcí a má určitý věcný obsah, tj. mluvčí v konkrétní komunikativní situaci o něčem vypovídá s určitým cílem, kterého chce u příjemce dosáhnout.

Předmětem našeho studia tedy bude geneze komunikátu a její výsledek, vytvořený text. Chloupek (1991, s.76) upozorňuje na to, že ve stylistice jsou užívány termíny komunikát a text jako synonyma, obvyklejší je přitom termín text.

Naše terminologie se bude držet termínu text, neboť se jedná o základní pojem textové syntaxe. Dle Hrbáčka (1994, s.5) se podstata textu nachází v jeho obsahově-sémantickém základu, se kterým je spjata nejdůležitější jazyková vlastnost textu – koherence (soudržnost), tj. vzájemné propojení jednotlivých textových jednotek a jejich zapojení do vyšších nadvětných vztahů.

3.2. Aktuální členění

Mluvnice češtiny III (1987, s.686) uvádí, že zatímco pevnou kostru větné (resp. souvětne) výpovědi představuje její struktura gramaticko-sémantická, základní kostru souvislého textu vytváří jeho struktura tematická; v tomto smyslu se z hlediska informativního jeví jako závažnější réma než téma, z hlediska struktury, výstavby textu prokazuje naopak svou závažnost téma.

Problematiku aktuálního členění budeme chápat ve shodě s Pražskou lingvistickou školou a na základě prací H. Loucké (1990, 2005), která v návaznosti na Pražskou školu aplikovala teorii AČ na francouzský jazykový materiál, tedy na jazykové prostředky jazyka typologicky odlišného od češtiny. Rozvíjejíc Danešovu teorii (1979) chápe aktuální členění jakožto dvojí učlenění významových složek větné výpovědi: vnitřní (tematicko-rematické) a vnější (kontextově-informační). Rovněž ve shodě s Danešem (1979) a Firbasem (1982) rozlišuje informaci kontextově známou/novou a kontextově zapojenou/nezapojenou (Loucká, 1990, s.18).

Vnitřním tematicko-rematickým učleněním významových složek mluvčí něco vypovídá o T, ke kterému vztahuje obsah komunikativně závažný, pro který je výpověď realizována a který je chápán jako cíl výpovědi (R).

Vnější (kontextově – informačním) členěním operuje mluvčí (při T-R učlenění obsahu) na významových jednotkách kontextově známých/nových. Vnější učleněním výpovědi pak rozumíme výsledek T-R učlenění kontextově známých/nových složek na část kontextově zapojenou (tematickou) a na část informačně novou – kontextově nezapojenou (rematickou).

Kontextové zapojení (Loucká, 1990, s.18), tj. zapojení do vnějších nadvětných vztahů, je nejčastěji dáno vztahem známosti některého či všech prvků tematické části k aktuálnímu kontextu.

Loucká dále uvádí, že ne všechny prvky tematické části vstupují do výpovědi jako známé a naopak známost prvku z kontextu nemusí vždy znamenat jeho kontextovou zapojenost. Tuto skutečnost ilustruje na dvou následujících příkladech:

1) (a) *Pierre est malade.* (b) **Maman** *L'accompagnera chez le médecin.*

- vztah mezi výpovědi (a) a (b) je dán pojmenováním *Pierre*, které je ve výpovědi (b) pronominalizováno zájmenem *le*. Ve výpovědi (b) je tento známý prvek průvodním tematem centra tematu **Maman**, umístěného v počáteční pozici, jež do výpovědi vstupuje jako složka kontextově nová a právě prostřednictvím známého prvku *le* je celá tematická část zapojena do kontextu. Prostřednictvím tohoto známého prvku je do kontextu zapojena celá výpověď a vzhledem k tomuto prvku byla výpověď realizována.

Kontextové zapojení tematické části je tedy nejčastěji dáno vztahem známosti některého či všech prvků tematické části k aktuálnímu kontextu. Kontextové zapojení tedy neznamená, že všechny prvky jsou známé z předchozího kontextu. Naopak známost prvku z kontextu nemusí vždy znamenat jeho kontextovou zapojenost :

2) (a) *Tu viendras jeudi ou vendredi?* (b) *Je viendrai jeudi.*

- v tomto případě se prvek *jeudi*, zmíněný v předchozím kontextu, stává složkou informačně nejzávažnější, stává se cílem výpovědi a je v tomto případě informačně nový, tj. kontextově nezapojený.

Za kontextově nezapojený (informačně nový) chápe Loucká (1990, s.19) takový element, který se nenachází v předchozím kontextu jazykovém ani situačním a není z nich odvoditelný. Za kontextově nezapojený ovšem pokládá i takový element, který byl sice v předchozím kontextu zmíněn, ale v dané výpovědi se spolupodílí na vytvoření nové informace.

3.2.1. Tematická návaznost a tematická posloupnost

Ve shodě s Danešem (1979) a Mluvnicí češtiny III (1987) pracuje Loucká s tematickými posloupnostmi, avšak rozlišuje tematickou návaznost a tematickou posloupnost:

- tematickou návaznost chápe Loucká (2005, s.59) jako jeden z prostředků podílejících se na textové koherenci tím, že umožňuje zapojit informace obsažené v tematech jednotlivých výpovědí do vyššího nadvětného celku – textu. Tematické navazování je založeno na anaforických vztazích známosti a zajišťuje začlenění informací v pořadí známá – nová informace; volba tematu je plně v kompetenci mluvčího;
- tematickou posloupností rozumí Loucká (2005, s.63) sled několika výpovědí, které jsou začleněny do textu stejným typem tematického navazování., mluvíme tedy o lineární posloupnosti, posloupnosti realizované návazností konstantním tematem nebo derivovaným tematem; v textech se objevuje většinou tzv. *komplexní posloupnost*, tj. v jedné sekvenci jsou použity různé typy tematického navazování.

U tematických návazností, ve shodě s Pražskou školou, rozlišuje Loucká návaznost lineární, návaznost s derivovaným tematem a přidává, vzhledem k francouzské stavbě věty, návaznost konstantním tematem, jež reflektuje povinnou přítomnost syntaktického podmětu ve francouzské větě. Konstantní téma však není zaměněno

s tematem průběžným. U statického rozboru výpovědi rozlišuje téma centrální a průvodní (Loucká, 2005, s.52).

Sémantické vztahy mezi předměty řeči, na nichž jsou založené tematické návaznosti a tematické posloupnosti označuje Loucká na rozdíl od Pražské školy jako vztahy anaforické v nejširším pojetí. Tyto vztahy jsou shodně s Pražskou školou založeny na sémantických vztazích mezi předměty řeči:

sémantické vztahy mezi PŘ	:	anaforické vztahy u Loucké
○ úplná identita PŘ		totální anafora (shodně s PŠ)
○ množinové vztahy		
částečná identita PŘ		částečná anafora
částečná identita PŘ		
+ odlišující sémantický znak		divergentní anafora
○ vztahy sémantické podobnosti		
(nejčastěji) meronymické		asociativní anafora

V této práci se budeme držet užšího pojetí této problematiky, tj. terminologie založené na sémantických vztazích mezi předměty řeči.

Budeme tedy rozlišovat :

- tematickou návaznost lineární
- návaznost tematu derivací
- návaznost konstantním tematem

Tematická návaznost lineární spočívá v tematizaci předchozího rematu na základě vztahů úplné identity mezi předměty řeči, která může být realizována:

- opakováním pojmenování:

př.: *Le manuel contient des méthodes utilisées pour l'estimation des émissions de CO2. Ces/ les méthodes présentent divers niveaux de qualité.*

- ve francouzštině je úplná totožnost PŘ identifikována členem určitým nebo predeterminantem posesivním

- opakováním vyjádřeným jiným slovním druhem:

př.: *La concentration d'autres gaz à effet de serre est très élevée. Leur élévation pourrait avoir un impact sur la couche d'ozone.*

- pronominální substitucí:

př.: *Le problème de l'épuisement progressif des ressources naturelles se pose avec le pétrole. Il représente en effet 40% de la consommation mondiale d'énergie.* (Le FdM, n°345, 2006, s.46)

- lexikální substitucí:

př.: *Les gaz à effet de serre absorbent une partie des rayons du soleil et en renvoient les radiations sur d'autres molécules de gaz. Ce phénomène provoque l'augmentation de la température.* (Le FdM, n°345, 2006, s.44)

/pozn. lexikální substituce prostřednictvím resumujícího výrazu/

U **návaznosti tematu derivací** lze rozlišit:

- a) derivaci předchozího T/R založenou na množinových vztazích vyjadřujících částečnou identitu mezi PŘ, která může být realizována prostřednictvím různých kvantifikantů ve funkci větných alternátorů značících příslušnost dané části k celku;

př.: *Il faudra établir des degrés de priorités aux travaux d'inventaires en fonction de divers critères. Un de ces critères est le degré de priorité attribué aux divers gaz à effet de serre.* (Lignes directrices du GIEC, 1996, Introduction au manuel)

- b) derivaci předchozího T/R založenou na množinových vztazích vyjadřujících částečnou identitu mezi PŘ s odlišujícím sémantickým znakem:

př.: *L'énergie issue du soleil repose sur deux principes distincts de production: le principe photovoltaïque reposant sur la transformation directe du rayonnement solaire et le principe thermique utilisant l'effet de serre qui capte au travers d'une vitre la chaleur du rayonnement solaire.* (Le FdM, n°345, 2006, s.47)

- c) derivaci předchozího T/R založenou na vztazích sémantické podobnosti, nejčastěji na základě meronymického vztahu celek- část:

př.: *Depuis quelques années déjà le trou de la couche d'ozone est un phénomène suivi de près par les scientifiques. Ses fluctuations inquiètent.* (Le FdM, n°345, 2006, s.45)

(pozn. sémantický vztah podobnosti signalizován posesivním ses)

Návaznost konstantním tematem vyplývá z charakteru francouzské věty a povinné pozice subjektu na začátku věty. Tematizuje se téma předcházející výpovědi na základě úplné identity předmětu řeči:

- opakováním výrazu:

př.: *Le „bon“, appelé „stratosphérique“, se trouve à une altitude estimée entre 20 et 30 km du sol et le „mauvais“, „troposphérique“, à la surface de la Terre. Le „bon“ absorbe les rayons ultraviolets (UV) et protège les organismes vivants de leurs radiations.* (Le FdM, n°345, 2006, s.45)

- pronominální substitucí:

př.: *La couche d'ozone est essentielle à la vie sur Terre car elle la protège des UV.*

(Le FdM, n°345, 2006, s.45)

4. Rovina větná a lexikální stránka

Tato část bude reflektovat výklad o charakteristice výrazových prostředků odborné francouzštiny.

V rovině větné provedeme rozbor užití jazykových prostředků ve vztahu k typu textu, tj. zaměříme se na charakteristiku syntaktických struktur a na jejich význam vzhledem k textové koherenci, tzn. schopnost tematicky navázat na předchozí výpověď a zachovat pořadí informace známá – nová; lexikální stránka bude sledovat slovní zásobu - terminologii a slovotvorné postupy v odborných textech s cílem zjistit, jak původně odborné termíny pronikají do funkční stylové vrstvy popularizační.

Rozbor textu vychází z principu, že obsahovou a výrazovou strukturu textu nelze studovat odděleně, tj. rovina výpovědní se prolíná s rovinou větně – lexikální.

Analýzy jednotlivých textů poslouží k vzájemnému srovnání textů, s cílem porovnat výrazové prostředky odborných textů různého typu a způsob, jakým jsou jednotlivá témata uvedena a dále v textu rozvíjena.

IV. ANALÝZA ZKOUMANÝCH TEXTŮ

Popularizační text:

Le trou qui inquiète

I.
1) Depuis quelques années déjà le trou de la couche d'ozone est un phénomène suivi de près par les scientifiques.

2) Ses fluctuations inquiètent.

3) État des lieux.

II.

4) L'ozone est un gaz qui se différencie en „bon“ et „mauvais“ ozone.

5a) Le „bon“, appelé „stratosphérique“, se trouve à une altitude estimée entre 20 et 30 km du sol et

5b) le „mauvais“, „troposphérique“, à la surface de la Terre.

6) Le „bon“ absorbe les rayons ultraviolets (UV) et protège les organismes vivants de leurs radiations.

7) Lorsqu'il est détruit par des aérosols (produits cosmétiques d'entretien, pharmaceutiques, etc.), un trou dans la couche d'ozone apparaît

8) Le „mauvais“, qui est très irritant, se forme à partir d'un gaz (monoxyde d'azote) rejeté par les industries et les véhicules automobiles.

9) Il concourt à l'effet de serre et aux pluies acides qui endommagent les forêts et les végétaux et peuvent contrarier les fonctions respiratoires.

(Le Français dans le Monde, n°345, p.45, mai-juin 2006)

1. Popularizační text v T-R podobě

Le trou qui inquiète

I.

T1

R1

1) Depuis quelques années déjà le trou de la couche d'ozone est un phénomène suivi de près par les scientifiques.

T2

R2

2) Ses fluctuations inquiètent.

3) État des lieux.

II.

T4

R4

T4a

R4a

R4a1

R4a2

4) L'ozone est un gaz qui se différencie en „bon“ et „mauvais“ ozone.

T5a)

R5a)

5a) Le „bon“, appelé „stratosphérique“, se trouve à une altitude estimée entre 20 et 30 km du sol et

T5b)

R5b)

5b) le „mauvais“, „troposphérique“, à la surface de la Terre.

T6

R6

R6a

R6b)

6) Le „bon“ absorbe les rayons ultraviolets (UV) et protège les organismes vivants de leurs radiations.

T7

R7a)

7) Lorsqu'il est détruit par des aérosols (produits cosmétiques d'entretien, pharmaceutiques,

R7b)

etc.), un trou dans la couche d'ozone apparaît.

T8

R8

R8a)

8) Le „mauvais“, qui est très irritant, se forme à partir d'un gaz (monoxyde d'azote) rejeté par

R8a1

R8a2

les industries et les véhicules automobiles.

T9 R9

T9a) R9a1

9) Il concourt à l'effet de serre et aux pluies acides qui endommagent les forêts et les végétaux

R9a2

et peuvent contrarier les fonctions respiratoires.

(Le Français dans le Monde, n°345, s.45, mai-juin 2006)

2. Rozbor popularizačního textu

a) rovina pragmatická

- **Kdo (mluvčí) :** autor Alain Kimmel, redaktor Le Français dans le Monde
- **Komu určeno (adresát) :** profesorům francouzštiny, tj. široké veřejnosti
- **Kdy:** květen-červen 2006
- **Kde:** Le Français dans le Monde, n°345, str. 45
- **S jakým záměrem (komunikativní záměr) :** informovat o fenoménu ozonové díry a varovat před nebezpečím plynoucím z jejího zvětšování
- **O čem:** o ozonové díře

b) rovina diskurzivní

- **Jak:** funkční uspořádání jazykových prostředků reflektuje syntaktická struktura vět, které jsou zapojeny do nadvětňného celku (textu); způsob, jakým je text uspořádán odráží textová kompozice:

- z *horizontálního hlediska* můžeme text rozdělit do tří sekvencí: nadpis, úvodní odstavec a vlastní odstavec; chybí však shrnutí ve formě závěru; text je součástí delšího textu

- všechny výpovědi plní komunikativní funkci informativní (až na jednu výjimku-výpověď 7 plní funkci explikativní);

- daný text populárně – naučnou formou pojednává o problematice ozonové díry a objasňuje základní pojmy související s tímto fenoménem; mluvčí používá oznamovací věty; uspořádání jazykových prostředků konkrétních vět bude specifikováno u každé věty zvlášť (viz rovina větná);

- z *hlediska textového typu* řadíme text do populárně-naučné sféry, tato klasifikace vychází ze dvou presupozic :

- text pochází z časopisu Le Français dans le Monde, kde se redaktor Alain Kimmel soustředil na oblast životního prostředí s cílem zprostředkovat populárně – naučnou formou profesorům francouzštiny (jimž je časopis určen) hlavní problémy týkající se ekologie 21.století;

- hlavním úkolem těchto příjemců je nastudované poznatky dále šířit a informovat studenty o tomto fenoménu; s tímto souvisí i druhá presupozice: populárně naučné texty se obracejí k zájemci, který má jen základní poznatky z oboru, čemuž se podřizuje výběr faktů, forma zpracování a omezení terminologie na minimum.

c) rovina výpovědní a větně – lexikální:

- **nadpis :**

rovina výpovědní:

Nadpis je tematem, které bude v textu rozvíjeno.

rovina větná a lexikální:

Syntakticky představuje nadpis substantivní syntagma rozvinuté relativní přívlastkovou větou, jež je důraznější než vyjádření adjektivní (*le trou inquiétant*).

Z lexikálního pohledu zasluhuje pozornost použití substantiva *trou*. Použití tohoto obecně známého termínu posiluje skutečnost, že se jedná o populárně-naučný text, který se vyznačuje omezením vědecké terminologie na minimum. V odborném textu *Halocarbares, appauvrissement de la couche d'ozone et changements climatiques* (s. 51) se setkáváme v této souvislosti s termínem *appauvrissement*, jenž z vědeckého pohledu přesněji vystihuje podstatu tohoto jevu, avšak pojmenování *trou* je zcela vžité pro popularizační označení popisovaného jevu.

- **odstavec I :**

- **výpověď 1:**

rovina výpovědní:

Tematická část (*Depuis quelques années déjà le trou de la couche d'ozone*) je složena z prvků známých (*le trou*) a nových (zbytek tematu), které jsou kontextově zapojeny elementy známými. Centrum tematu (*le trou*) se stává hypertematem a specifikující determinace (*de la couche d'ozone*) a (*Depuis quelques années déjà*) v tematické části přináší novou informaci k substantivu *le trou* z nadpisu. Tematická návaznost se realizuje opakováním nadpisu na základě úplné identity předmětu řeči.

rovina větná a lexikální:

Vstupní věta úvodního odstavce otevírá scénu příslovečným určením času *depuis quelques années déjà*, které vytváří časovou okolnost děje vyjádřeného centrem rematu *suivi de près par les scientifiques*. Věta úvodního odstavce postupně přináší nové informace o jevu vyjádřeném v nadpise.

Rematický verbonominální predikát tvořený ve jmenné části členem neurčitým+substantivum identifikuje téma *le trou* a zároveň slouží k rematizaci činitele *par les scientifiques* připojeného prostřednictvím verbálního *suivi*.

Z lexikálního pohledu si všimneme rozšíření informační hodnoty substantiva *le trou* o expanzi *de la couche d'ozone*:

<i>le trou</i> de la – značí příslušnost - > <i>couche d'ozone</i>

Jiným způsobem rozšíření substantiva je použití *participe passé*: *un phénomène suivi de près par les scientifiques*.

Slovotvorným postupem pro tvorbu substantiva *la couche* je deverbativní derivace: *coucher* – *couche*.

➤ **výpověď 2 :**

rovina výpovědní:

Tematická část (*Ses fluctuations*) je konstituována prvkem částečně známým (*ses*) a částečně novým (*fluctuations*), který je kontextově zapojen prostřednictvím posesivního *ses* odkazujícího k T1; tematická návaznost se realizuje derivací tématu na základě sémantických vztahů souvislosti celek – část a na základě posesivního odkazování prostřednictvím přivlastňovacího predeterminantu.

Rematická část je tvořena kontextově známým vyjádřením (*inquiètent*), které se zde ale objevuje v novém T-R spojení, které přináší novou informaci rozvíjející hypertéma.

rovina větná a lexikální:

Ze syntaktického pohledu se jedná o větu holou, které jsou v odborných textech používány výjimečně; zde zvyšuje čtenářovo napětí a očekávání přílivu nové informace.

Z lexikální stránky substantivum *fluctuations* je odvozeno ze slovesa *fluctuer* prostřednictvím přípony *-ation*.

➤ **výpověď 3 :**

rovina výpovědní:

Věta se skládá pouze z tematické části, která je konstituována prvky novými; *État des lieux* zde odkazuje k následujícím informacím v hlavním odstavci, jedná se tedy o kataforický a uvozovací výraz, který značí předěl mezi úvodní částí a hlavním odstavcem.

• **odstavec II :**

➤ **výpověď 4:**

rovina výpovědní:

Tematická část - T4 (*l'ozone*) se skládá z kontextově známého prvku a je kontextově zapojená; tematická návaznost se realizuje distančně na základě úplné identity předmětu řeči opakováním výrazu T1 (*le trou de la couche d'ozone*).

Rematická část - R4 identifikuje prostřednictvím spony téma *l'ozone* . R4 *un gaz* je uvnitř výpovědi dále rozvíjeno T-R spojením s lineární návazností. T4a) *qui* anaforizuje substitucí R4 na základě úplné identity předmětu řeči. Nositelem centra rematu výpovědi 4 je rozštěpené réma R4a1 *bon* a R4a2 *mauvais ozone*, syntakticky vyjádřené souřadně několikanásobným členem.

rovina větná a lexikální:

Výpověď 4) je ze syntaktického hlediska tvořena souvětím podřadným. Tato syntaktická konstrukce se skládá z věty hlavní (*l'ozone est un gaz*) a z jedné věty vedlejší (*qui se différencie en „bon“ et „mauvais“ ozone*), která je k větě řídicí připojena vztahným zájmenem *qui* a plní funkci přívlastku charakterizujícího substantivum *un gaz*.

Použití adjektiv („*bon*“, „*mauvais*“) koresponduje s typem textu, neboť populárně-naučné texty se vyznačují minimem odborné terminologie. Protikladná adjektiva ze sféry běžné komunikace signalizují populárně-naučnou formou dichotomii zkoumaného jevu. Skutečnost, že se nejedná o běžně užívané termíny v této souvislosti, posiluje použití grafického prostředku – uvozovek; mluvčí zároveň využívá těchto obecně srozumitelných výrazů pro charakteristiku vědeckého termínu *l'ozone*, blíže specifikovaného obecně srozumitelným *gaz*.

➤ **výpověď 5: (= výpověď 5a a 5b)**

rovina výpovědní:

Tematická část 5a) (*le „bon“, appelé „stratosphérique“*) je konstituována elementy částečně známými z kontextu (*le bon*) a částečně novými (*appelé stratosphérique*), které jsou kontextově zapojeny pomocí tematických členů známých.

Tematická část 5b) (*le „mauvais“, „troposphérique“*) je konstituována elementy částečně známými z kontextu (*le mauvais*) a prvkem novým (*troposphérique*), který je kontextově zapojen pomocí prvků známých.

Tematická návaznost v obou výpovědích se realizuje lineárně, tj. tematizací centra rozštěpeného rematu 4a1, 4a2 na základě úplné identity předmětu řeči, prostřednictvím substantivizace adjektiv *bon* a *mauvais*, která je signalizována anaforickým členem určitým a umocněna uvozovkami.

Výpověď postupně přináší nové informace vztahující se k hypertematu, příliv nové informace uzavírá centrum rematu R5a) *à une altitude estimée entre 20 et 30 km du sol* a R5b) *à la surface de la Terre* vyjadřující prostorové okolnosti děje prostřednictvím příslovečného určení místa.

rovina větná a lexikální:

Ze syntaktického hlediska se jedná o souvětí souřadné. Poměr mezi větami je vyjádřen prostřednictvím slučovací spojky *et*.

Tematický element na pozici podmětu je lokalizován prostřednictvím predikátu *se trouve* a příslovečného určení místa (zde povinné doplnění).

Větná i výpovědní struktura 5b) je paralelní, avšak s ekonomikou jazykového vyjadřování můžeme konstatovat elipsu pojmenovávacího *appelé* uvozujícího přístavek k podmětnému substantivu a dále elipsu slovesného predikátu

Z lexikálního hlediska se proces substantivizace adjektiv spolupodílí na textové koherenci tím, že umožňuje na pozici syntaktického subjektu umístit prvek známý a zachovat tak sled informace známá-nová. Substantivizovaná adjektiva představují obecně srozumitelná pojmenování, která jsou blíže specifikovaná odbornými termíny *stratosphérique, troposphérique* (pozn. termín první je připojen prostřednictvím *participe passé*, u druhého konstatujeme elipsu *participe passé*); tuto skutečnost pokládá mluvčí za důležitou a umocňuje ji uvozovkami.

Adjektiva *stratosphérique, troposphérique* jsou derivována ze substantiv *stratosphère, troposphère* prostřednictvím řeckého suffixu *ique*. Výchozí substantiva jsou pak tvořena prostřednictvím řeckého suffixoidu *sphère*, který může fungovat i samostatně

+ řeckého prefixoidu *tropo*(směr) a *strato* (vrstva). Jedná se tedy o tzv. *composition savante*.

➤ **výpověď 6:**

rovina výpovědní:

Tematická část (*le „bon“*) tematizuje centrum tematu T5a). Obsahuje prvky kontextově známé a zapojené. Tematická návaznost je realizována konstantním tematem na základě úplné identity předmětu řeči opakovaním výrazu *le bon*.

Nositelem centra rematu ve výpovědi 6 je několikanásobné réma: R6a1 *les rayons ultraviolets (UV)* a R6b1 *les organismes vivants de leurs radiations*.

rovina větná a lexikální:

Ze syntaktického hlediska se jedná o větu dvojčlennou s několikanásobným přísudkem, který je nositelem rozštěpeného R6. Souřadně spojené přísudkové části mají paralelní strukturu – sloveso + COD, kde COD je nositelem centra rematu.

Z lexikálního hlediska je opakovaně užito výrazu běžné komunikace *le bon*, jehož vlastnosti jsou specifikovány pojmenováními z vědecko-fyzikální oblasti: *les rayons ultraviolets, les organismes vivants, leurs radiations*.

U pojmenování *les rayons ultraviolets* (z lat. prefixoidu *ultra-nad*) je v závorce uvedena jeho běžně užívaná zkratka jako doplňující informace.

Slovotvorným postupem pro tvorbu substantiva *la radiation* je deverbativní derivace: *radier – radiation*.

➤ **výpověď 7:**

rovina výpovědní:

Tematická část T7 (*il*) je kontextově známá z předchozích výpovědí 5a),6 a kontextově zapojená; pasivní konstrukce umožňuje zachovat pořadí informace známá – informace nová a tematicky navázat na předchozí výpověď; tematizace se realizuje opakovaním konstantního tematu (na pozici syntaktického subjektu), téma se stává průběžné a vytváří s T6 a T5a) tematickou posloupnost; tematizace probíhá na základě úplné identity předmětu řeči prostřednictvím pronominalizace.

Ve výpovědi 7 představuje hlavní věta 7b) *un trou dans la couche d'ozone apparaît* rematickou větu, která je nositelem centra rematu. Rematická část začíná už ve vedlejší větě 7a) *..est détruit par des aérosols*. Vlastní centrum rematu stojí na začátku věty 7b a je signalizováno rematizujícím členem neurčitým. (tento element, již dříve

zminěný, je sice kontextově známý, ale v rematické větě se podílí na vytvoření nové informace se slovesem *apparaître*).

rovina větná a lexikální:

Ze syntaktického pohledu se jedná o souvětí podřadné. Podle mluvnického vztahu k větě řídící klasifikujeme větu jako vedlejší příslovečnou vyjadřující příslovečné určení času, které rozvíjí přísudek věty řídící. Spojka *lorsque* vyjadřuje typ věty časové, avšak Šabršula (1986, 347-348) uvádí, že některé vedlejší věty designují najednou dvě okolnosti; v tomto případě se jedná o interferenci mezi vztahem časovým a příčinným, tj. časová spojka *lorsque* designuje též určitý kauzální odstín.

Věta závislá je tvořena pasívní konstrukcí, která umožňuje udržet téma předcházející výpovědi (T6 – *le bon*) prostřednictvím pronominální substituce a zachovat pořadí informací od známé k nové.

Ve větě hlavní je důležité pořadí elementů, které je dáno výpovědní rovinou: centrum R, člen s nejvyšším stupněm komunikativního dynamismu, signalizovaný členem neurčitým *un trou* je postaven pro zdůraznění na podmětnou pozici. Následuje příslovečné určení rozvíjející sloveso uvádějící na scénu *apparaît*, jehož stupeň komunikativního dynamismu je nejnižší.

Z lexikálního pohledu je obecně užívaný termín *le bon* - ve výpovědi 7 anaforizovaný zájmenem *il* (vztahující se k vědeckému pojmu *l'ozone*)-charakterizován vědeckým pojmem *aérosols* (z řec. prefixoidu *aéro-* vzduch), který je dále specifikován naopak obecně užívanými pojmenováními (*produits cosmétiques d'entretien, pharmaceutiques, etc.*).

Slovotvorným postupem pro tvorbu substantiva *la couche* je deverbativní derivace: *coucher – couche*.

➤ **výpověď 8:**

rovina výpovědní:

T8 (*le „mauvais“, qui est très irritant*) obsahuje prvky kontextově známé (*le mauvais*) a elementy nové (*qui est très irritant*), jež jsou kontextově zapojeny prostřednictvím prvků známých. Tematizace se realizuje distančně a probíhá na základě úplné identity předmětu řeči opakováním výrazu T5b (odkaz k témuž předmětu řeči je signalizován členem určitým) .

V rematické části je R8a) *un gaz (monoxyde d'azote)* ve výpovědi dále rozvíjeno rozštěpeným rematem (připojeného prostřednictvím verbálního *rejeté*), které

představuje centrum rematu a činitele: R8a1 (*par les industries*) a R8a2 (*les véhicules automobiles*).

rovina větná a lexikální:

Substantivní podmětová část hlavní věty *le „mauvais“* je rozvinuta vedlejší větou relativní přívlastkovou, která přináší novou kvantifikující informaci k substantivizovanému adjektivu (*le mauvais*).

Přísudková část hlavní věty je tvořena reflexivní slovesnou formou *se forme à partir d'un gaz*, kde příslovečné určení způsobu je rozvinuto participiální polovětnou konstrukcí umožňující rematizovat činitele připojeného předložkou *par*: *par les industries et les véhicules automobiles*.

Lexikálně je obecně užívané pojmenování *gaz* blíže specifikováno synonymním odborným termínem *monoxyde* (z řec. prefixoidu *mono* – jediný) *d'azote*; mluvčí přikládá větší důraz na obecné pojmenování a vědecký termín pokládá za doplňující informaci, kterou vkládá do věty prostřednictvím závorek.

➤ **výpověď 9:**

rovina výpovědní:

Tematická část T9 (*il*) je kontextově známá z předchozího kontextu a kontextově zapojená; tematizace se realizuje opakováním konstantního tematu *le „mauvais“* (na pozici syntaktického subjektu) a probíhá na základě úplné identity předmětu řeči pomocí pronominální substituce.

Centrum rozštěpeného R9 (*à l'effet de serre et aux pluies acides*) je uvnitř výpovědi dále rozvíjeno T-R spojením s lineární návazností: T9a) *qui* anaforizuje substitucí centrum R9 na základě úplné identity předmětu řeči.

R9a) tvoří několikanásobné réma: R9a1 (*endommagent les forêts et les végétaux*) a R9a2 (*peuvent contrarier les fonctions respiratoires*), které je syntakticky vyjádřené souřadně spojeným přísudkem s předmětem přímým.

rovina větná:

Ze syntaktického hlediska se jedná o souvětí podřadné, které je složeno z jedné věty hlavní – řídicí (*Il concourt à l'effet de serre et aux pluies acides*) a jedné věty vedlejší s podmětem *qui* + několikanásobný přísudek rozvitý. Vedlejší věta vztahná plní funkci přívlastku charakterizujícího.

Lexikálně je obecně užívané pojmenování *le mauvais*, vztahující se k *l'ozone* a zde anaforizované zájmenem *il*, charakterizováno odbornými termíny z chemicko-

fyzikální oblasti *pluies acides* a *effet de serre*, které chápeme jako kompozitum denotující jednu skutečnost.

3. Shrnutí rozboru popularizačního textu

Jak jsme uvedli na začátku rozboru, jedná se o text z populárně-naučné sféry. Horizontální členění textu odpovídá odbornému textu, tj. členění na nadpis, úvod a vlastní stat'. Až na jednu výjimku (výpověď 7 plní komunikativní funkci explikativní) je text tvořen výpověďmi s komunikativní funkcí informační.

Obsahová výstavba je rozvíjena různými typy tematizace a tematického navazování. Hlavní téma je uvedeno v nadpisu a v úvodním odstavci, kde je již blíže specifikováno; dále rozvíjeno a členěno je v hlavním odstavci; v aktuálním členění se to projevuje návazností konstantním tematem ve výpovědi 4, kde je hlavní téma identifikováno a ve výpovědi dále rozvíjeno.

Centrum rozštěpeného R4a je nositelem informace, jejíž obě části budou tematicky rozvíjeny v následujících výpovědích.

V aktuálním členění se to projeví lineární návazností v T5a), které s T6 a T7 vytváří tematickou posloupnost s průběžným tematem *le bon*. Informační přísun umožňují různé syntaktické konstrukce:

- ve větě 5a) aktivní konstrukce se slovesem + příslovečné určení místa;
- ve větě 6 zajišťuje příliv nové informace několikanásobná přísudková část v konstrukci predikát + COD;
- ve větě 7 vedlejší věta s pasívní konstrukcí umožňuje rematizovat činitele podmiňujícího jevu uvedený v hlavní větě: hlavní věta je nositelem centra rematu *un trou*, které uzavírá informaci o průběžném tematu *le bon (ozone)*.

Druhá část centra rozštěpeného rematu 4 (R4a2) je tematicky rozvíjena lineární návazností ve větě 5b), kde T5b) je distančně rozvíjené návazností s konstantním tematem ve větách 8 a 9. Průběžné téma *le mauvais (ozone)* je rozvíjené prostřednictvím různých syntaktických konstrukcí:

- ve větě 5b), která je paralelní s větnou konstrukcí 5a), dochází k elipse přísudku a tematickou část tvoří pouze příslovečné určení místa;
- ve větě 8 začíná příliv nové informace již v tematické části prostřednictvím vedlejší věty vztahné rozvíjející podmět (podobně i v 5a a 5b – příliv nové informace v tematických částech prostřednictvím přístavku rozvíjejícího podmět) a pokračuje reflexívní slovesnou formou, kde příslovečné určení původu je rozvinuto pasívní konstrukcí rematizující činitele;

- příliv informace k *le mauvais (ozone)* je završen ve větě 9 aktivní konstrukcí predikát + COI, kde předmět nepřímý představuje centrum R9 rozvíjené vedlejší větou přívlastkovou; vedlejší věta je tvořená aktivní konstrukcí predikát + COD představující rozštěpené réma R9a1 a R9a2, které ukončuje informační přísun .

Z hlediska syntaktického jsou v textu použity základní větné konstrukce užívané v odborném textu informačně-explikativního rázu (Vigner,1976,44):

- konstrukce s aktivním slovesným predikátem - *S+V+COD/COI* ve větách 6 a 9,
- konstrukce identifikující - *S+V+Attribut du sujet* ve větách 1 a 4 ,
- *S+V* (věta holá) ve větě 2,
- pasivní konstrukce *S+V+Complément d'agent* ve větě 7a), která umožňuje tematicky navázat na předchozí výpověď a přispět k textové koherenci tím, že zachová sled informací od známé k nové,
- dalším typem větné konstrukce je spojení aktivního slovesného predikátu s příslovečným určením ve větách 5, 7b a 8.

Analýza distribuce příslovečného určení v našem textu prokázala mobilitu tohoto větného členu, tj. schopnost obsadit různé pozice ve větě:

- příslovečné určení času v čele věty se objevilo ve vstupní výpovědi (*depuis quelques années déjà*) a ve výpovědi 7 jako vedlejší věta příslovečná - časová kauzálního charakteru rozvíjející přísudek věty řídící (*lorsqu'il est détruit par des aérosols..*);
- v textu se objevuje též příslovečné určení původu : *se forme à partir d'un gaz (monoxyde d'azote)* ve výpovědi 8;
- příslovečné určení místa umístěné za slovesem se objevilo ve výpovědi 5a) (*se trouve à une altitude estimée entre 20 et 30 km du sol*) a 5b) (*à la surface de la Terre*). (pozn. ve výpovědi 5b dochází k elipse přísudku a přísl. určení následuje bezprostředně podmětnou část);
- ve výpovědi 7b) předchází příslovečné určení místa slovesný přísudek (*un trou dans la couche d'ozone apparaît*).

Pro rozšíření informační hodnoty popisovaného jevu je v textu užito expanzí různého druhu:

- expanze rozvíjející slovní druh prostřednictvím předložky *de*:

- *de* značí příslušnost k danému celku : *le trou de la couche d'ozone* (věta 1),
- *de* značí původ: *monoxyde d'azote* (věta 8),
- *de* značí použití, charakteristiku: *produits cosmétiques d'entretien* (věta 7);

- dalším způsobem expanze slovního druhu je větná charakteristika uvozená vztahným zájmenem *le trou qui inquiète* (nadpis), *le mauvais, qui est très irritant* (věta 8);

- nebo užití participle passé pro vyjádření charakteristiky *un phénomène suivi* (věta 1), *le „bon“, appelé „stratosphérique“* (věta 5), *une altitude estimée* (věta 5), *un gaz rejeté* (věta 8).

Participle passé zároveň slouží jako kondenzor vedlejších vět a přispívá k ekonomičnosti vyjádření v odborném textu.

Přítomný čas ve všech větných výpovědích má atemporální hodnotu s cílem vyjádřit trvalý charakter popisovaného jevu.

V textu se nevyskytují jazykové prostředky odkazující k mluvčímu. Pro eliminaci odkazu na subjekt mluvčího bylo užito zvláště těchto prostředků:

- substantivizace adjektiva *bon, mauvais* (prostřednictvím členu určitého signalizujícího substantivum) a jejich následná pronominalizace; tento prostředek umožnil tematizovat informaci známou, zachovat sled od informace známé k nové a zároveň umístit do popředí popisované jevy.

- jiným prostředkem pro potlačení subjektu mluvčího byla pasívní konstrukce (výpověď 7) a konstrukce s reflexivní slovesnou formou následovanou pasívní konstrukcí ve větě 8.

Skutečnost, že se v textu nevyskytují jazykové prostředky odkazující k mluvčímu, posiluje objektivní charakter textů odborného zaměření.

Po lexikální stránce můžeme konstatovat synonymní vyjádření *le trou de la couche d'ozone*, jemuž odpovídá vědecký termín *l'appauvrissement de la couche*

d'ozone (s.51) avšak pojmenování *le trou de la couche d'ozone* je zcela vžité pro popularizační označení popisovaného jevu. Proti tomu výraz *effet de serre*, původně vědecký termín, zcela pronikl do popularizační vrstvy.

Ke zdůraznění dichotomie popisovaného jevu napomáhají následující lexikální prostředky: pro pozitivní vyjádření skutečnosti je užito kladného adjektiva *bon*, dále v souvislosti se slovesem *protéger*. Proti tomu negativní stránku jevu posilují výrazy se zápornou hodnotou: *mauvais, inquiète, irritant, endommagent, peuvent contrarier*.

Jinou významnou charakteristikou tohoto textu je postup, kde obecně srozumitelné charakterizuje vědecké termíny a naopak, např.

- *L'ozone* – charakterizován -> *gaz* – blíže určeno -> *bon, mauvais* (výpověď 4)
- *bon* – určen -> *stratosphérique* – *mauvais* určen -> *troposphérique* (vědecké termíny jsou podtrženy).

Na doplňující informace uvedené v závorkách lze pohlížet různým způsobem:

- ve větě 6 je u *rayons ultraviolets* uvedena jeho běžně užívaná zkratka *UV*, která sbližuje vědecký termín s populárně-naučnou sférou,
- ve větě 7 je vědecký termín (*aérosols*) vysvětlen obecně srozumitelnými pojmy (*produits cosmétiques....*), oproti tomu u výpovědi 8 je obecně srozumitelné (*gaz*) specifikováno vědeckým termínem (*monoxyde d'azote*).

Přestože si tento text uchovává populárně-naučný ráz tím, že omezuje vědeckou terminologii na minimum, můžeme zde konstatovat několik vědeckých termínů tvořených prostřednictvím prefixoidů a sufixoidů řeckého původu: *stratosphérique a troposphérique* ve větě 5, *aérosols* (věta 7), *monoxyde d'azote* (věta 8), *aérosols* (věta 7) nebo prostřednictvím latinského prefixoidu *ultra*: *ultraviolet* (věta 6).

Jiným slovotvorným postupem je deverbativní derivace, která je však méně frekventovaná než např. v textu vědeckém: *coucher – couche* (bez sufixu), *fluctuer – fluctuation, radier-radiation*.

Posledním znakem textu je tendence k jazykové ekonomii, která se projevila eliptickým vyjádřením ve výpovědi 5b) nebo použitím participe passé jako kondenzoru vět vedlejších ve výpovědích 1,5a) a 8.

Na závěr si dovolíme upozornit na skutečnost, že text je předpokládaně určen cizincům (byť se jedná o profesory francouzštiny), a proto je taky tak jednoduchá stavba vět.

Na závěr si dovolíme upozornit na skutečnost, že text je předpokládaně určen cizincům (byť se jedná o profesory francouzštiny), a proto je taky tak jednoduchá stavba vět.

Vědecký text:

Halocarbures, appauvrissement de la couche d'ozone et changements climatiques

I:

- 1) Les halocarbures, en particulier les SAO, ont contribué au forçage radiatif positif direct et à l'élévation concomitante des températures moyennes à la surface du globe.
- 2) On estime à $0,33 \pm 0,03 \text{ W m}^{-2}$ le forçage positif direct total provoqué entre 1750 et 2000 par l'augmentation des quantités de SAO et d'halocarbures sans danger pour l'ozone qui ont été produits de manière industrielle.
- 3) Cela représente 13 % environ du total imputable à la hausse des concentrations de mélanges homogènes de tous les gaz à effet de serre pendant la même période.
- 4) La principale cause de l'appauvrissement de la couche d'ozone observé depuis 1970 est la hausse des concentrations de composés chlorés et bromés réactifs qui sont issus de la dégradation des SAO d'origine anthropique.
- 5) L'appauvrissement de la couche d'ozone provoque un forçage radiatif négatif du climat.
- 6) Selon les résultats d'un nombre limité d'études de modélisation du climat mondial et d'analyses statistiques, l'appauvrissement de la couche d'ozone pourrait modifier les configurations de la variabilité du climat qui influent sur la circulation troposphérique et sur les températures dans les deux hémisphères.
- 7) Toutefois, les changements observés dans ces configurations ne peuvent être attribués hors de tout doute à la déperdition d'ozone.

Rapport spécial du GIEC et du GETE , Préservation de la couche d'ozone et du système climatique planétaire
2005, Groupe d'experts intergouvernemental sur l'évolution du climat
ISBN: 92-9169-218-2

4. Vědecký text v T-R podobě

Halocarbares, appauvrissement de la couche d'ozone et changements climatiques

I:

- T1 R1 R1a)
1) Les halocarbares, en particulier les SAO, ont contribué au forçage radiatif positif direct et
R1b)
à l'élévation concomitante des températures moyennes à la surface du globe.
- R2 T2
2) On estime à $0,33 \pm 0,03 \text{ W m}^{-2}$ le forçage positif direct total provoqué entre 1750 et 2000 par
T2a) R2a)
l'augmentation des quantités de SAO et d'halocarbares sans danger pour l'ozone qui ont été
produits
de manière industrielle.
- T3 R3
3) Cela représente 13 % environ du total imputable à la hausse des concentrations de mélanges
homogènes de tous les gaz à effet de serre pendant la même période.
- T4 R4
4) La principale cause de l'appauvrissement de la couche d'ozone observé depuis 1970 est la
R4a1 R4a2 T4b) R4b)
hausse des concentrations de composés chlorés et bromés réactifs qui sont issus de la
dégradation des SAO d'origine anthropique.
- T5 R5
5) L'appauvrissement de la couche d'ozone provoque un forçage radiatif négatif du climat.
- T6
6) Selon les résultats d'un nombre limité d'études de modélisation du climat mondial et d'analyses
R6
statistiques, l'appauvrissement de la couche d'ozone pourrait modifier les configurations de la
T6a) R6a1 R6a2
variabilité du climat qui influent sur la circulation troposphérique et sur les températures dans
les deux hémisphères.
- T7 R7
7) Toutefois, les changements observés dans ces configurations ne peuvent être attribués hors de
tout doute à la déperdition d'ozone.

in Rapport spécial du GIEC et du GETE, Préservation de la couche d'ozone et du système climatique planétaire, Groupe d'experts intergouvernemental sur l'évolution du climat, 2005, ISBN: 92-9169-218 - 2 [online]. [cit2007-09-12] Dostupné z: <http://arch.rivm.nl/env/int/ipcc/pages_media/SROC-final/srocspmts_fr.pdf>

5. Rozbor vědeckého textu

a) rovina pragmatická

- **Kdo (mluvčí) :** GIEC (Mezivládní odborná skupina zabývající se otázkami vývoje klimatu)
- **Komu určeno (adresát) :** představitelům OSN rozhodujících o ekologických záležitostech v rámci OSN, tj. pro poučeného čtenáře znalého vědeckých a technických pojmů
- **Kdy :** duben 2005
- **Kde:** na setkání členů mezivládní expertní komise v Addis – Abeba, publikováno: [online].[cit2007-09-12]
<http://arch.rivm.nl/env/int/ipcc/pages_media/SROC-final/srocsprmts_fr.pdf>
- **S jakým záměrem (komunikativní záměr) :** informovat o příčinách a důsledcích úbytku ozonové vrstvy a s tím souvisejících klimatických změnách
- **O čem:** o příčinách a důsledcích ubývání ozonové vrstvy a o klimatických změnách, které souvisí s tímto fenoménem

b) rovina diskurzivní

- **Jak:** funkční uspořádání jazykových prostředků reflektuje syntaktická struktura vět, které jsou zapojeny do nadvětného celku (textu); způsob, jakým je text uspořádán odráží textová kompozice:

- z *horizontálního hlediska* můžeme text rozdělit do dvou sekvencí: nadpisu a odstavce pojednávajícího o pojmech uvedených v nadpisu ; jedná se o úvodní část delšího textu, proto zde není závěr;

- výpovědi celého textu plní komunikativní funkci informativní a vědeckou formou informují o příčinách a důsledcích úbytku ozonové vrstvy;

- z *hlediska textového typu* řadíme text do vědecké oblasti; tato klasifikace vychází z předpokladu, že text byl excerptován ze zprávy vypracované komisí expertů, která následně slouží pro vědecké účely, tj. jako východisko pro další opatření související se změnou klimatu na mezinárodní úrovni; po lexikální stránce je text tedy určen poučenému vnímání, což se projeví značným podílem vědecké terminologie.

c) rovina výpovědní a větná

- **nadpis :**

rovina výpovědní a větná:

Nadpis představuje tři hypertemata vyjádřená souřadně spojenými jmennými syntagmaty. Tato hypertemata bude text postupně rozvíjet.

V lexikální rovině použití vědeckých termínů *halocarbures* a *appauvrissement de la couche d'ozone* posiluje skutečnost, že se jedná o vědecký text. Pojmenování *appauvrissement* postihuje podstatu popisovaného jevu, oproti tomu populárně-naučný text *Le trou qui inquiète* volí synonymní termín *trou* jako výraz obecně srozumitelný.

- **odstavec I:**

➤ **výpověď 1:**

rovina výpovědní:

Tematická část 1 (*Les halocarbures, en particulier les SAO*) je konstituována elementy známými (*les halocarbures*) a novými (*zbytek tematu*), které jsou kontextově zapojeny prvky známými. Centrum tematu (*les halocarbures*) se stává jedním ze tří hypertemat a zbytek tematu *en particulier les SAO*, v hyponymickém vztahu k centru tematu, přináší v tematické části novou informaci k centru tematu. Tematická návaznost se realizuje opakováním výrazu z tematické části nadpisu na základě úplné identity předmětu řeči.

Rematickou část ve výpovědi 1 tvoří několikanásobné réma syntakticky vyjádřené souřadně spojeným předmětem nepřímým, kde druhý předmět je rozvinut příslovečným určením místa (*à l'élévation concomitante des températures moyennes à la surface du globe*).

rovina větná a lexikální:

Ve této výpovědi je užito *passé composé*, které odkazuje k vývoji popisovaného jevu.

Z lexikálního hlediska dochází v tematické části k vymezení, tj. zúžení centra tematu *Les halocarbures* na *les SAO*. Tato zkratka není v textu přímo vysvětlena, její význam lze však najít v glosáři, který se nachází v závěrečné části celého textu. Mluvčí počítá s poučeným čtenářem, proto nepokládá za nutné uvést plné znění zkratky (= *substances appauvrissant la couche d'ozone*) přímo v textu.

Dále si všimneme značného podílu vědecké terminologie: *les halocarbures*, *les SAO*, *le forçage radiatif positif direct*, přičemž výrazy *forçage*, *positif* a *direct* nejsou

původní vědecké termíny, ale spojení substantiva *le forçage* s charakterizujícím (vymezujícím) *radiatif* a s klasifikujícími adjektivy *positif* a *direct* v postupně rozvíjejícím přívlastku se vědeckým termínem stává.

Výrazy *l'élévation* a *le forçage* vznikají odvozením ze sloves *élever*+ přípona *-ation* a *forcer*+ přípona *-age*; nominalizace přispívá k ekonomičnosti vyjádření a zároveň konstatujeme u obecně užívaného substantiva *l'élévation* použití charakterizujícího adjektiva *concomitante* užívaného zvláště v oblasti teologie a medicíny, který tak posiluje vědecký ráz textu. Nominalizované substantivum je dále rozšířeno prostřednictvím předložky *de* značící příslušnost: *l'élévation concomitante des températures moyennes*, stejným způsobem je rozšířeno i substantivum *la surface du* – značí příslušnost- *globe*.

➤ **výpověď 2:**

rovina výpovědní:

Ve výpovědi 2 konstrukce se zevšeobecnujícím podmětem *on* a aktivním slovesným predikátem rematizuje novou informaci v postponovaném tematu T2 *le forçage positif direct total provoqué entre 1750 et 2000 par l'augmentation des quantités de SAO et d'halocarbures sans danger pour l'ozone*, jež svou centrální částí lineárně navazuje na R1a).

Rematickou část R2, která je uvedena zevšeobecnujícím podmětem *on*, následuje část tematická T2, ke které mluvčí orientuje pozornost.

T2 je tvořeno prvky známými *le forçage positif direct total* (adjektivum *total* odkazuje k číselnému údaji) a novými *provoqué entre 1750 et 2000 par l'augmentation des quantités de SAO et d'halocarbures sans danger pour l'ozone*, které jsou kontextově zapojeny prostřednictvím prvků známých; prvek nový je syntakticky vyjádřen pasívní konstrukcí vyjadřující činitele připojeného prostřednictvím verbálního *provoqué* a blíže určen předložkovou vazbou se substantivem *sans danger pour l'ozone* plnící funkci příslovečného určení způsobu.

Část T2 *de SAO et d'halocarbures* je uvnitř výpovědi dále rozvíjena novým T-R spojením; T2b) *qui* tuto část anaforizuje substitucí.

Nositelem centra rematu v rematické části R2b), syntakticky realizované pasívní konstrukcí, je příslovečné určení způsobu připojené předložkou *de manière industrielle*.

rovina větná a lexikální:

S kondenzací jazykového projevu můžeme konstatovat použití nominální konstrukce (*l'augmentation des quantités de SAO et d'halocarbures*) a infinitivní vazby

(*sans danger pour l'ozone*) ve funkci větných kondenzorů včetně příslovečného určení způsobu charakterizovaného adverbiem *industrielle* a participe passé *provoqué*, které nahrazuje větu vedlejší přívlastkovou a zároveň rozvíjí substantivum *le forçage*.

Na lexikální úrovni sledujeme opakované použití vědecké terminologie: *le forçage positif direct total, SAO, halocarbares* + kvantitativní údaj vztahující se k popisovanému jevu: $\dot{\alpha} 0,33 \pm 0,03 W m^{-2}$. Upozorníme opět na skutečnost, že k významu zkratky *SAO* není odkázáno, mluvčí se tedy obrací na poučeného čtenáře.

Slovotvorným postupem pro tvorbu substantiv je deverbativní derivace: *augmenter – augmentation, forcer – forçage*.

Substantivum *l'augmentation* je rozšířeno prostřednictvím předložky *de*:

l'augmentation des značí příslušnost *quantités* → *de* značí původ → *SAO*

et d' značí původ → *halocarbares* (dále determinováno předložk. vazbou *sans danger* a vedl. větou vztahnou *qui ...*)

Stejně jako u výpovědi 1 je použito *passé composé*, které odkazuje k vývoji popisovaného jevu. Avšak hodnota *présent* *on estime* je atemporální a vyjadřuje obecně uznávanou platnost.

➤ výpověď 3:

rovina výpovědní:

T3 reprezentuje prvek známý z kontextu (*cela*). Tematická návaznost se realizuje lineárně, tj. tematizací obsahu R2 ($\dot{\alpha} 0,33 \pm 0,03 W m^{-2}$) na základě úplné identity předmětu řeči prostřednictvím pronominalizace demonstrativním *cela*.

Rematická část ve výpovědi 3 je tvořena komplexním rematem; toto komplexní réma přináší procentuální charakteristiku hodnoty, k níž odkazuje tematická část 3. Jednotlivé části rematu 3 jsou v rámci rematu dále rozvíjeny prostřednictvím různých syntaktických prostředků (viz syntaktická rovina).

rovina větná a lexikální:

V syntaktické rovině můžeme pozorovat užití větných kondenzorů v rozvinuté přísudkové části: předmětná část, zakončená dějovým adjektivem *imputable*, jež je rozvíjeno jediným větným členem složeným z kondenzorů (*à la hausse des concentrations de mélanges homogènes de tous les gaz à effet de serre pendant la même période*); zajímavá je řetězovitá závislost na jednotlivých nominalizovaných substantivech:

des concentrations < - pendant la même période, de mélanges < - de tous les gaz à effet de serre

Po lexikální stránce si všimneme použití vědeckého termínu *les gaz à effet de serre*, který již zcela pronikl i do popularizační vrstvy. Dále výrazu technického jazyka *13% environ du total*, který přispívá k odbornosti vyjádření. K ekonomičnosti vyjádření přispívá nominální konstrukce *la hausse des concentrations de mélanges*, tvořená substantivy odvozenými z následujících sloves: *hausser* → *hausse*(bez sufixu), *concentrer* → *concentration*, *mélanger* → *mélange*(bez sufixu).

V rámci této konstrukce jsou jednotlivá substantiva rozšířena prostřednictvím předložky *de*:

la hausse des značí příslušnost -> *concentrations de* značí původ -> *mélanges homogènes de* značí původ -> *tous les gaz à* uvozuje charakteristiku *effet de serre*

➤ **výpověď 4:**

rovina výpovědní:

T4 je odvozeno z části tematu nadpisu, kterou rozvíjí, tj. jedno ze tří hypertemat textu (*appauvrissement de la couche d'ozone*). Tematizace je výsledkem následujících operací: distanční návaznost na *appauvrissement de la couche d'ozone* na základě identity předmětu řeči s přílivem nové informace časového údaje *observé depuis 1970*. Zatímco *appauvrissement de la couche d'ozone* se stává tematem průběžným, *la principale cause* se stává centrem tematu T4 na základě vztahu sémantické podobnosti (meronymická relace část-celek).

Rematická část R4 identifikuje téma prostřednictvím verbonominálního predikátu. Centrum rozštěpeného rematu R4: R4a1 (*composés chlorés*) a R4a2 (*composés bromés réactifs*) je uvnitř výpovědi dále lineárně rozvíjeno novým T-R spojením: T4b) anaforizuje substitucí centrum rozštěpeného R4 (*composés chlorés et bromés réactifs*) na základě úplné identity předmětu řeči.

Rematická část R4b) je syntakticky vyjádřená pasívní konstrukcí, jež umožňuje rematizovat původ děje (*de la dégradation des SAO d'origine anthropique*), který je nositelem centra rematické části.

rovina větná a lexikální:

Ze syntaktického hlediska je substantivum *la (principale) cause* rozvíjeno nominalizovaným substantivem *l'appauvrissement*, které je dále rozvíjené prostřednictvím předložky *de* a participia *observé* připojující příslovečné určení času:

<i>la (principale) cause de</i> značí příslušnost -> <i>l'appauvrissement de</i> značí příslušnost -> <i>la couche d'ozone</i>	↓
	<i>observé depuis 1970</i>

Tento nominalizační řetězec s nominální konstrukcí *la hausse des concentrations de composés chlorés et bromés* působí jako větné kondenzory a přispívají k ekonomičnosti vyjádření.

<i>la hausse des</i> značí příslušnost -> <i>concentrations de</i> značí původ -> <i>composés</i> určené adjektivy klasifikujícími <i>chlorés et bromés</i> a adjektivem vymezuujícím <i>réactifs</i>	↓
	<i>qui sont issus</i>

Část *de composés chlorés et bromés réactifs* je dále rozvíjeno vedlejší větou přívlastkovou, ve které konstatujeme další nominální konstrukci *la dégradation des SAO d'origine anthropique*:

<i>la dégradation des</i> značí příslušnost → <i>SAO d'</i> značí původ → <i>origine anthropique</i>
--

V lexikální rovině konstatujeme značný podíl vědecké terminologie ve větě: *des concentrations de composés chlorés et bromés réactifs, la dégradation des SAO d'origine anthropique* a opakované použití vědecké terminologie *l'appauvrissement de la couche d'ozone*. Opakovaně konstatujeme vynechání výkladu týkajícího se zkratky *SAO*.

Slovotvorným postupem pro tvorbu substantiv je deverbativní derivace:

- *causer* – *cause* (bez sufixu)
- *coucher-couche* (bez sufixu)
- *hausser* – *hausse* (bez sufixu)
- *appauvrir* - *appauvrissement*
- *concentrer* – *concentration*
- *dégrader* – *dégradation*
- *composer* – *composé* (part.přípona)

➤ **výpověď 5:**

rovina výpovědní:

T5 je konstituováno prvky známými a kontextově zapojenými. Tematizace je realizována na pozici konstantního tematu na základě úplné identity předmětu řeči opakováním termínu průběžného tematu 4.

Rematická část přináší informaci o důsledcích ztenčení ozonové vrstvy.

rovina větná a lexikální:

Ze syntaktického hlediska se jedná o konstrukci tvořenou aktivním slovesným predikátem s předmětem přímým, jenž je nositelem centra rematické části.

V lexikální rovině pozorujeme, stejně jako u předešlých výpovědí, významný podíl vědecké terminologie *l'appauvrissement de la couche d'ozone a le forçage radiatif négatif du climat*, kde konstatujeme protikladné označení k *le forçage radiatif positif a* zároveň specifické doplnění *du climat*, které rozšiřuje informační hodnotu substantiva *le forçage* prostřednictvím předložky *de (+člen)* značící příslušnost → *climat*.

Slovotvorným postupem pro tvorbu substantiv je opakovaně deverbativní derivace: *appauvrir-appauvrissement, forcer – forçage; coucher-couche* (bez sufixu).

➤ **výpověď 6:**

rovina výpovědní:

Tematická návaznost je realizována tematizací předcházejícího R5 *climat* na základě úplné identity předmětu řeči prostřednictvím opakovacího výrazu. Toto kontextově známé téma *climat* zapojuje do kontextu i nové elementy vytvářející centrum T výpovědi 6, *l'appauvrissement de la couche d'ozone* je tematem průběžným, o němž se v rematické části dozvídáme, že může měnit klimatické podmínky.

Tematicko-rematické spojení T6-R6 usouvztažňuje dvě ze tří hypertemat textu: *appauvrissement de la couche d'ozone a changements climatiques*. Druhé v pořadí se stává prostřednictvím jiného lexikálního vyjádření centrem R6 (*modifier les configurations de la variabilité du climat*) a je dále lineárně rozvíjeno novým T-R spojením.

T6a) anaforizuje pronominální substitucí relativním *qui* centrum rematické části 6 *les configurations de la variabilité du climat* na základě úplné identity předmětu řeči.

Rematická část R6a) je tvořena rozštěpeným několikanásobným rematem R6a1(*sur la circulation troposphérique*) a R6a2 (*sur les températures dans les deux hémisphères*).

rovina větná a lexikální:

Výpověď postupně přináší nové informace o jednom ze tří hypertextů uvedených v nadpisu: scénu otevírá příslovečné určení způsobu (zřetele), které uvádí okolnosti děje. Centrum rematické části R6 je rozvinuto prostřednictvím vedlejší věty vztahné, syntakticky realizované aktivním slovesným predikátem se souřadně spojeným předmětem nepřímým, jenž uzavírá příliv nové informace.

Použitím kondicionálu *pourrait* mluvčí modalizuje svůj vztah k výpovědi, konstatujeme tedy použití jazykového prostředku odkazujícího k subjektu poučeného mluvčího, který modalizuje své varování.

Nominální konstrukce (*les résultats d'un nombre limité d'études de modélisation du climat mondial et d'analyses statistiques*) přispívá k ekonomičnosti projevu a zároveň ve spojení s předložkou *selon* umožňuje nominalizovaný obsah vyjadřující okolnosti děje umístit do čela větné výpovědi. Toto příslovečné určení rovněž orientuje pozornost čtenáře k dalším studiím, k mínění dalších odborníků.

V lexikální rovině konstatujeme opakované použití vědecké terminologie: *l'appauvrissement de la couche d'ozone* a dále nový vědecký termín: *la circulation troposphérique*.

V nominální konstrukci pozorujeme řetězovité rozvíjení substantiva *les résultats* tvořícího jádro daného nominálního syntagmatu:

les résultats d' značí původ → *un nombre limité d'* značí původ →

études de značí původ → *modélisation du* značí příslušnost → *climat mondial et*

d' značí původ → *analyses statistiques*

(*un nombre limité d'études... et d' analyses statistiques*)

Jinou nominální konstrukcí je: *l'appauvrissement de la couche d'ozone* (viz větná výpověď 4) a *les configuration de la variabilité du climat* – rovněž s řetězovitou návazností:

les configuration de la značí příslušnost → *variabilité*

du značí příslušnost → *climat*

Ve větě rovněž konstatujeme vysoký podíl substantiv: ze slovtvorného pohledu je většina tvořena na:

slovesném základu, méně pak na adjektivním základu

- bez sufixu: *étudier* – *étude*, *analyse* – *analyse*, *coucher-couche*

- *at* : *résulter – résultat*;
- *ment* : *appauvrir – appauvrissement*;
- *ation* : *configurer – configuration, circuler – circulation, modéliser – modélisation*

adjektivní základ:

- *ité* : *variable – variabilité*

Posledním slovo tvorným postupem je tzv. *composition savante*:

- *troposphérique – tropo + sphère + ique*

tropo (řecký prefixoid ve významu směr) – *sphér* (*sphère* – řecký původ, může fungovat samostatně) – *ique* (řecký sufix)

- *hémisphères – hémi + sphère*

hémi (řecký prefixoid ve významu polovina) – *sphère* (oblast, koule, rozsah – řecký původ, může fungovat samostatně) → polokoule

➤ **výpověď 7:**

rovina výpovědní:

T7 se skládá z prvků známých (*les changements, ces configurations*) a z prvků nových (*observés*), které jsou kontextově zapojeny elementy známými. Tematizace je realizována návazností tematu 7 na centrum R6 (*modifier les configurations de la variabilité du climat*) na základě úplné identity předmětu řeči lexikálně-synonymickým vyjádřením (*modifier* → *changements*) a opakováním výrazu.

Koherentní vztahy návaznosti výpovědi 7 k předchozím obsahům jsou realizovány nejenom tematickou návazností a sémantickými vztahy, ale též konektorem *toutefois*.

V rematické části se dozvídáme o vztahu mezi dvěma hypertematy: *changements climatiques a appauvrissements de la couche d'ozone* → zde synonymní termín *la déperdition d'ozone*

rovina větná a lexikální:

Rematická část je tvořena pasívní konstrukcí s povinným doplněním předmětu nepřímého, jenž je nositelem centra rematu (*à la déperdition d'ozone*).

Syntaktický podmět *les changements* je blíže determinován prostřednictvím participiálního adjektiva *observés* rozšířeného prostřednictvím příslovečného určení místa (*dans ces configurations*); participe passé *observés* působí jako kondenzor vedlejší věty vztahné (*les changements qui sont observés...*) a přispívá tak ekonomičnosti vyjádření.

věty vztažné (*les changements qui sont observés...*) a přispívá tak ekonomičnosti vyjádření.

V lexikální rovině se mluvčí použitím synonymního výrazu *déperdition d'ozone* vyhýbá opakovanému použití *l'appauvrissement de la couche d'ozone*.

Zároveň zde konstatujeme vyjádření vysoké míry pravděpodobnosti prostřednictvím modálního příslovce *hors de toute doute* ve funkci příslovečného určení způsobu, jenž naznačuje spolu s konektorem *toutefois* postoj mluvčího.

Slovotvorným postupem použitým pro tvorbu substantiv je deverbativní derivace:
changer → *changement*, *configurer* → *configuration*,

lat. deperdere → *déperdition*

6. Shrnutí rozboru vědeckého textu

Jedná se o vědecký text, který je z horizontálního hlediska rozdělen do dvou částí: nadpisu a hlavního odstavce. Hlavní téma, resp. tři hypertemata jsou uvedena v nadpisu a dále rozvíjena v jednom odstavci. Výčet témat v nadpisu orientuje čtenářovu pozornost k následujícím výpovědím.

Rozvoj prvního tematu (*Halocarbares*) začíná ve výpovědi 1 a v aktuálním členění se to projeví návazností konstantním tematem. Toto hypertéma je dále rozvíjeno ve výpovědi 2 lineární návazností a příliv nové informace pokračuje v rematu 3.

Druhé hypertéma (*appauvrissement de la couche d'ozone*) je otevřeno a rozvíjeno ve výpovědi 4 a stává se tematem průběžným; příliv informace pokračuje ve výpovědi 5 návazností konstantním tematem a ve výpovědi 6 na pozici průběžného tematu.

Poslední hypertéma (*changements climatiques*) je otevřeno v R6 a příliv informace je ukončen ve výpovědi 7; v aktuálním členění se to projeví lineární návazností.

Tento text rozvíjí tři hypertemata a jsou zde užity různé typy tematických návazností. Z tohoto pohledu hodnotíme text jako heterogenní s komplexní posloupností.

Ze syntaktického hlediska jsou v textu použity tyto větné konstrukce:

- konstrukce s aktivním slovesným predikátem s předmětem přímým:
S+V+COD ve větě 2,3,5,6 (ve větě 2 s antepozicí příslovečného určení)
- konstrukce s aktivním slovesným predikátem + předmět nepřímý:
S+V+COI ve větě 1, 6 (vedlejší věta)
- konstrukce identifikující:
S+V+Attribut du sujet ve větě 4
- pasívní konstrukce
ve větě 2 : vedlejší věta vztažná: *qui ont été produits*
ve větě 4 : vedlejší věta vztažná: *qui sont issus*
ve větě 7: s povinným doplněním COI (*déperdition d'ozone*),
jemuž předchází příslovečné určení způsobu a COI se stává nositelem centra rematické části.

Kapacita příslovečného určení obsadit různé pozice ve větě je dalším rysem tohoto textu:

- v čele věty se ve větné výpovědi 6 ocitá příslovečné určení způsobu-zřetele, které přináší informaci novou v tematické části a uvádí okolnosti děje vyjádřené v přísudku části rematické.

- nejčastějším typem příslovečného určení umístěného za přísudkem je:

- příslovečné určení času ve větách 2 (*entre 1750 et 2000*), 3 (*pendant la même période*) a 4 (*depuis 1970*);

- následuje přísl. určení způsobu ve výpovědích 2 (*sans danger pour l'ozone, de manière industrielle*) a 7 (*hors de toute doute*);

- a přísl. určení místa ve větě 1 (*à la surface du globe*), ve výpovědi 6 (*dans les deux hémisphères*) a ve větě 7 (*dans ces configurations*).

- posledním typem je přísl. určení míry ve výpovědi 2 (*à 0,33 ± 0,03 W m⁻²*).

Na rozšíření informační hodnoty výpovědí se podílí velké procento expanzí substantiva:

Nejčastějším typem expanze je rozšíření substantiva prostřednictvím předložky *de*:

• de značící příslušnost, přináležitost daného substantiva :

- *l'élévation concomitante des températures,*

- *la surface du globe,*

- *l'augmentation des quantités (de SAO et d'halocarbures),*

- *13 % environ du total,*

- *la hausse des concentrations (de mélanges....)*

- *la principale cause de l'appauvrissement de la couche (d'ozone),*

- *la hausse des concentrations (de composés..)*

- *la dégradation des SAO (d'origine anthropique).*

- *(les résultats d'un nombre limité d'études de) modélisation du climat mondial et*

- *les configurations de la variabilité du climat,*

• de značící původ, hmotu daného substantiva :

- *des quantités de SAO et d'halocarbures,*

- *des concentrations de mélanges homogènes de tous les gaz à effet de serre,*

- *des concentrations de composés chlorés et bromés...,*

- *des SAO d'origine anthropique,*

- *la déperdition d'ozone*
 - *les résultats d'un nombre limité d'études de modélisation (du climat mondial) et d'analyses.*

Jiným druhem expanze substantiva je vedlejší věta vztažná

- ve větě 2 (*des SAO et d'halocarbures qui ont été produits de manière industrielle*)
- a ve větě 4 (*de composé chlorés et bromés qui sont issus de la dégradation des SAO d'origine anthropique*).

Rovněž participe passé se podílí na rozšíření informační hodnoty větných elementů, a sice ve větě 2 (*provoqué*), 4 (*observée*) a 7 (*observés*), kde zároveň působí jako kondenzor vedlejší věty vztažné stejně jako dějové adjektivum ve větě 3 (*imputable*).

K ekonomičnosti vyjádření přispívají i nominální konstrukce:

- nominální konstrukce: *l'élévation concomitante des températures, l'augmentation des quantités de SAO, la hausse des concentrations de mélanges..., la principale cause de l'appauvrissement, la hausse des concentrations de composés..., la dégradation des SAO, les résultats d'un nombre limité d'études de modélisation du climat mondial, les configurations de la variabilité du climat.*

S použitím *passé composé* ve větě 1 (*ont contribué*) a ve větě 2 (*ont été produits*) konstatujeme odkaz k externí ose popisovaných událostí. Naopak *présent* ve větných výpovědích je atemporální hodnoty, tj. popisuje nadčasovou platnost popisovaných jevů. Ve větné výpovědi 6 nacházíme s použitím přítomného kondicionálu (*pourrait*) odkaz k subjektu mluvčího stejně jako ve větné výpovědi 7 odkazuje k mluvčímu modální příslovce (*hors de toute doute*) spolu s konektorem *toutefois*. Oproti tomu všeobecný podmět *on* ve větné výpovědi 2 podporuje snahu eliminovat jakoukoliv referenci na mluvčího a umístit do popředí popisované jevy jejich reatizací. Na objektivním charakteru textu se rovněž podílí pasívní konstrukce ve větných výpovědích 2, 4 a 7.

Z lexikálního pohledu je nejvýraznějším rysem velký podíl vědecké terminologie a tendence k nominalizaci s nižší variabilitou sloves. Z tohoto pohledu zasluhuje největší pozornost pojmenování *appauvrissement de la couche d'ozone*, které chápeme jako nominální konstrukci běžně užívanou ve vědecké sféře pro popis tohoto fenoménu. Oproti tomu populárně-naučná oblast používá výrazu běžné komunikace *trou* pro popis tohoto jevu. Ve větě 7 pak konstatujeme další synonymní vyjádření *déperdition d'ozone*, které z vědeckého pohledu není tak přesné jako *appauvrissement*. Kromě značného

podílu vědecké terminologie shledáváme specifikaci vědeckého termínu (*halocarbures*) jiným vědeckým termínem (SAO) ve formě zkratky, na jejíž význam není v textu přímo odkázáno, což posiluje vědecký ráz textu určeného poučenému čtenáři.

Posledním důležitým znakem, který souvisí se zvýšeným počtem nominálních konstrukcí a vědecké terminologie, je zvýšený počet odvozených substantiv prostřednictvím přípon různých typů:

- substantiva odvozená ze sloves:
 - jména označující činnost, výsledek činnosti:
 - **age:** *forcage*;
 - **(a)tion:** *augmentation, circulation, concentration, configuration, dégradation, déperdition, élévation, modélisation*;
 - **ment:** *appauvrissement, changements*;
 - **bez přípony:** *hausse*;
 - jména designující různé skutečnosti:
 - **at:** *résultat*;
 - **bez přípony:** *analyse, cause, couche, étude*;
 - **participiální přípona:** *composé*
- substantiva odvozená z adjektiv:
 - jména označující vlastnost
- **ité:** *variabilité*

Na úplný závěr doplníme dva výrazy tvořené prostřednictvím tzv. sufixoidů a prefixoidů latinského nebo řeckého původu, v našem případě původu řeckého: *troposphérique* (*tropo* + *sphér* + *ique*) a *hémisphère* (*hémi* + *sphère*).

Prakticky-odborný text:

Introduction au manuel

I.

- 1) Pour estimer les émissions et les absorptions de gaz à effet de serre, il faut pour commencer, élaborer un plan ou une stratégie.
- 2) La première étape consiste à identifier la gamme des activités susceptibles de donner lieu à des émissions ou des absorptions qui existent dans votre pays.
- 3) En second lieu, il faudra établir des degrés de priorités aux travaux d'inventaires en fonction de divers critères.
- 4) Un de ces critères est le degré de priorité attribué aux divers gaz à effet de serre.
- 5) Le GIEC a recommandé d'accorder la priorité la plus grande à trois gaz à effet de serre directs, le CO₂, le CH₄ et le N₂O.
- 6) Un second critère tient à l'importance relative des activités génératrices d'émissions et d'absorption dans votre pays et à la disponibilité d'informations pertinentes.
- 7) Enfin, après avoir établi les degrés de priorités, l'analyste doit identifier et affecter les ressources permettant de dresser l'inventaire.[...]

Lignes directrices du GIEC pour les inventaires nationaux de gaz à effet de serre – Version révisée 1996 : Manuel simplifié
[online]. [cit.2007-09-15] Dostupné z: <<http://www.ipcc-nggip.iges.or.jp/public/gl/pdffiles/fren1-1.pdf>>

7. Prakticky-odborný text v T-R podobě

Introduction au manuel

I. Pour commencer

T1

R1

- 1) Pour estimer les émissions et les absorptions de gaz à effet de serre, il faut pour commencer, élaborer un plan ou une stratégie.

T2

R2a)

- 2) La première étape consiste à identifier la gamme des activités susceptibles de donner lieu à des

T2b) R2b)

émissions ou des absorptions qui existent dans votre pays.

T3

R3

- 3) En second lieu, il faudra établir des degrés de priorités aux travaux d'inventaires en fonction de divers critères.

T4

R4

- 4) Un de ces critères est le degré de priorité attribué aux divers gaz à effet de serre.

T5

R5

- 5) Le GIEC a recommandé d'accorder la priorité la plus grande à trois gaz à effet de serre directs, le CO₂, le CH₄ et le N₂O.

T6

R6 R6a)

- 6) Un second critère tient à l'importance relative des activités génératrices d'émissions et **R6b)** d'absorption dans votre pays et à la disponibilité d'informations pertinentes.

T7₁ R7a

T7₂ R7

- 7) Enfin, après avoir établi les degrés de priorités, l'analyste doit identifier et affecter les ressources permettant de dresser l'inventaire.

in Lignes directrices du GIEC pour les inventaires nationaux de gaz à effet de serre – Version révisée 1996 : Manuel simplifié
[online]. [cit.2007-09-15] Dostupné z: <<http://www.ipcc-nggip.iges.or.jp/public/gl/pdffiles/fren1-1.pdf>>

8. Rozbor prakticky-odborného textu

a) rovina pragmatická

- **Kdo (mluvčí) :** GIEC (Mezivládní odborná skupina zabývající se otázkami vývoje klimatu) fungující v rámci Světové meteorologické organizace
- **Komu určeno (adresát) :** pro ministerstva životního prostředí členských zemí EU jako návod pro analýzu měření národních emisí, tedy úzké vrstvě odborníků, zabývajících se těmito měřeními
- **Kdy:** 1996
- **Kde:** projednané v Ženevě a schválené 1997 v Kyotu na zasedání Světové meteorologické organizace (WMO), publikováno na WWW: <http://www.ipcc-nggip.iges.or.jp/public/gl/pdffiles/fren1-1.pdf>
- **S jakým záměrem (komunikativní záměr) :** poskytnout hlavní zásady, kterých je nutno se držet při zpracování dat z naměřených emisních hodnot
- **O čem:** o postupu pro získávání požadovaných emisních hodnot

b) rovina diskurzivní

- **Jak:** funkční uspořádání jazykových prostředků reflektuje syntaktická struktura vět, které jsou zapojeny do nadvětlného celku (textu); způsob, jakým je text uspořádán odráží textová kompozice:
- z *horizontálního hlediska* můžeme text rozdělit do tří sekvencí: hlavního nadpisu, podtitulu a úvodního odstavce (text součástí delšího textu) pojednávajícího o přístupu k měření emisních hodnot; výpovědi celého textu jsou povahy informativní (vyjma výpovědi 1, která je povahy explikativní); popisují, jak provádět praktickou činnost určenou úzké vrstvě odborníků; tato skutečnost nám umožňuje klasifikovat text jako prakticky odborný, který počítá s poučeným adresátem, a tomu bude odpovídat i použití odborné terminologie;
- mluvčí volí oznamovací věty; uspořádání jazykových prostředků jednotlivých vět bude analyzováno u každé větné výpovědi zvlášť.

c) rovina výpovědní a větná

- **hlavní nadpis : Introduction au manuel**

Nadpis značí formálně předmluvu k rozsáhlému textu, o jehož povaze víme z titulu publikace: *Lignes directrices du GIEC pour les inventaires nationaux de gaz à effet de serre, Manuel simplifié*

- **podtitul : Pour commencer**

Podtitul lexikálně signalizuje úvodní část rozsáhlého textu. Jedná se o odstavec, v němž jsou stanoveny etapy strategie identifikace zdrojů vypouštění a vstřebávání plynů se skleníkovým efektem v rámci zemí EU.

- **odstavec :**

- **výpověď 1:**

rovina výpovědní:

Tematická část ve výpovědi 1 představuje cíl, kvůli kterému je tato sekvence realizována.

T1 *Pour estimer les émissions et les absorptions de gaz à effet de serre* obsahuje elementy známé z předešlého, zde však neuvedeného, kontextu. Centrum tematu (*estimer les émissions et les absorptions de gaz à effet de serre*) se stává hypertematem textu.

Rematickou část představuje rematická věta, syntakticky realizovaná vazbou neosobního slovesa *il faut* s infinitivem + COD, kde souřadně spojený předmět přímý ve vztahu vylučovacím je nositelem centra rozštěpeného R1.

Výraz *pour commencer* lexikálně umožňuje chronologickou orientaci v textu a směřuje čtenáře k následujícím informacím.

rovina větná a lexikální:

Vstupní věta úvodního odstavce otevírá scénu příslovečným určením vyjadřujícím účel, jehož uskutečnění kauzálně závisí na uskutečnění děje vyjádřeného predikátem.

Infinitivní polovětná konstrukce plní funkci větného kondenzoru a umožňuje tematizovat informaci známou z předešlého, zde však neuvedeného, kontextu.

Neosobní sloveso s neosobním zájmenem (*il faut*), které neodkazuje k žádné osobě ani věci, objektivizuje na nejvyšší míru text a zcela potlačuje subjekt autora/mluvčího.

Z lexikálního pohledu představuje pojmenování *les émissions et les absorptions de gaz à effet de serre* vědecký termín, avšak již konstatujeme běžné užití termínu *gaz à effet de serre* i v oblasti populárně-naučné.

Substantiva *les émissions* a *les absorptions* jsou výsledkem deverbativní derivace: *émettre – émission, absorber – absorption*.

Substantivum *le gaz* tvořící jádro substantivního syntagmatu (*gaz à effet de serre*) je rozšířeno prostřednictvím předložky *à*²¹, která značí vlastnost → *effet de serre*.

➤ výpověď 2:

rovina výpovědní:

T2 *La première étape* je derivováno z R1 (*une stratégie*) a tematizace probíhá na základě vztahů sémantické blízkosti (celek-část).

Rematická část ve výpovědi 2 je tvořena komplexním rematem, jehož centrum je rozštěpené na *des émissions ou des absorptions*; uvnitř výpovědi je dále lineárně rozvíjeno novým T-R spojením.

T2b) *qui* anaforizuje substitucí a reprezentuje jako celek rozštěpené centrum rematické části na základě úplné identity předmětu řeči.

rovina větná a lexikální:

Ze syntaktického pohledu je rematická část R2a) vyjádřena aktivním slovesným predikátem s předmětem nepřímým, vyjádřený slovesem v infinitivu rozvíjeném předmětem přímým *la gamme des activités*, který je dále rozvinutý prostřednictvím dějového adjektiva *susceptibles* (ve funkci přívlastku) o předmět přímý *de donner lieu* rozvíjený předmětem nepřímým *à des émissions ou des absorptions*.

Rematická část R2b) je tvořena aktivním slovesným predikátem s povinným doplněním příslovečného určení místa, které je nositelem centra rematické části a lokalizuje tematický element na pozici syntaktického subjektu.

Výše popsané dějové adjektivum *susceptibles* ve funkci přívlastku a zároveň kondenzoru vedlejší věty přívlastkové přispívá k ekonomičnosti vyjádření, stejně jako infinitivní konstrukce *consiste à identifier la gamme*.

²¹ Vigner, G., *Le français technique*, Hachette/ Larousse, 1976, 26-27

Z lexikálního pohledu tematický element *La première étape* orientuje k chronologické ose a čtenářovo očekávání druhé etapy.

Dále konstatujeme opakované užití vědecké terminologie (*des émissions, des absorptions*).

Posesivní predeterminant *voire* odkazuje nejenom k subjektu adresáta, tj. k účastníkovi komunikačního aktu, ale též signalizuje přítomnost mluvčího.

➤ **výpověď 3:**

rovina výpovědní:

T3 *En second lieu* je derivované z R1 na základě vztahu sémantické blízkosti (celek – část).

T3 prostřednictvím alterátoru (*En second lieu*) vyjadřuje místo v řadě v alteraci s T2 (*La première étape*) a zároveň oba alterátory značí příslušnost dané části k celku (etapy strategie - R1).

Stejně jako u výpovědi 1 je tematický element vytčen mimo větnou část výpovědi a umožňuje na základě vztahu sémantické blízkosti zachovat logickou výstavbu v textu a orientovat pozornost k rematizované části větné výpovědi.

Přiliv informace o tematu prezentuje věta s neosobním slovesem orientující pozornost čtenáře k následujícím informacím. Centrum rematické věty uzavírá syntakticky příslovečné určení způsobu (*en fonction de divers critères*), které determinuje děj vyjádřený v přísudku.

rovina větná a lexikální:

Ze syntaktického hlediska tvoří rematickou větu stejně jako u výpovědi 1 neosobní sloveso s gramatickým podmětem *il*.

Vytčený element (*en second lieu*) ve funkci příslovečného určení místa v řadě uvádí okolnosti děje vyjádřeného přísudkem rematické věty.

Použitý budoucí čas umožňuje orientaci na chronologické ose událostí.

Lexikálním způsobem se prostřednictvím výrazu *second* realizuje rovněž mechanismus logické posloupnosti.

Substantiva *des degrés, les travaux* jsou rozšířena prostřednictvím předložky *de* značící původ: *des degrés de* → *priorités, les travaux d'* → *inventaires*.

➤ výpověď 4:

rovina výpovědní:

T4 *Un de ces critères* derivuje z R3 (*divers critères*) na základě množinových vztahů (založených na částečné identitě předmětu řeči) prostřednictvím kvantifiantu *un de* („jeden z celku“)

Rematická část identifikuje prostřednictvím spony T4. Rematický verbonominální predikát rematizuje element známý (*degré de priorité*) z předešlého kontextu, který se zde však objevuje v novém T-R spojení a je blíže specifikován předmětem nepřímým (*divers gaz à effet de serre*) připojeným prostřednictvím *participe passé* (*attribué*).

rovina větná a lexikální:

Ze syntaktického hlediska působí participiální konstrukce (*attribué aux..*) ve funkci přívlastku, jenž umožňuje kondenzovat vedlejší větu přívlastkovou a přispívá k ekonomičnosti vyjádření.

Z lexikálního hlediska konstatujeme opakované použití vědeckého termínu *gaz à effet de serre* (více o tomto termínu viz výpověď 1), který chápeme jako několikvrstevný vzhledem k jeho běžnému užití ve sféře vědecké i populárně-naučné.

➤ výpověď 5:

rovina výpovědní:

Ve výpovědi 5 dochází k přerušení tematického navazování.

T5 *Le GIEC* odkazuje k autorovi textu uvedenému v údajích, ale především k tomu, kdo je zodpovědný za rozhodnutí.

Rematická část blíže specifikuje informaci obsaženou v předchozím rematu opakováním části výrazů z R4 : *la priorité* (určeného adjektivem v superlativu *la plus grande*).

Nositelem centra rematu je předmět nepřímý (*à trois gaz à effet de serre directs*) uvozující souřadně spojená substantiva (*le CO2, le CH4 et le N2O*), která anaforizují na základě množinových vztahů s odlišujícím sémantickým znakem (divergentní anafora) předchozí COI (*à trois gaz à effet de serre directs*).

rovina větná a lexikální:

Ze syntaktického hlediska je větná výpověď realizována aktivním slovesným predikátem s předmětem přímým.

Použitím *participe passé* (*Le GIEC a recommandé...*) odkazuje mluvčí k historii popisované skutečnosti.

Přestože konstatujeme použití jazykového prostředku odkazujícího k subjektu mluvčího (metonymické pojmenování *Le GIEC*), objektivita textu zůstává zachována použitím takového výrazu, jenž neodkazuje ke konkrétní osobě, ale k většímu celku.

Z lexikálního hlediska dochází k opětovnému použití vědecké terminologie (*gaz à effet de serre*- více viz větná výpověď 1).

Nově se setkáváme s chemickými vzorci sloučenin (*le CO₂, le CH₄ et le N₂O*), které posilují skutečnost, že se jedná o odborný text.

➤ výpověď 6:

rovina výpovědní:

T6 *Un second critère* derivuje distančně z R3 (*divers critères*) na základě množinových vztahů (založených na částečné identitě předmětu řeči) prostřednictvím kvantifiantu, který vyjadřuje místo v řadě v alteraci k T4 (*Un de ces critères*).

Rematická část ve výpovědi 6 je nositelem několikanásobného rematu R6a) (*l'importance relative des activités génératrices d'émissions et d'absorption dans votre pays*) a R6b) (*la disponibilité d'informations pertinentes*), syntakticky vyjádřeného souřadně spojeným předmětem nepřímým.

R6a) rematizuje prvky známé z předchozího kontextu (*émissions, absorptions*), které se zde objevují v novém T-R spojení, kde příliv informace v této části rematu uzavírá příslovečné určení místa (*dans votre pays*).

rovina větná a lexikální:

Ze syntaktického hlediska přispívají k ekonomičnosti vyjádření ve větě 6 nominální konstrukce: *l'importance relative des activités* rozvinutá dějovým adjektivem (ve funkci větného kondenzoru) *génératrices* o předmět přímý (slovesa *générer d'émissions et d'absorption; la disponibilité d'informations pertinentes*).

Z lexikálního pohledu konstatujeme zvýšený podíl substantiv; slovotvorným základem je :

- adjektivum: *important* → *l'importance*

disponible → *la disponibilité*

actif (→ *active*) → *l'activité*

- sloveso: *émètre* → *l'émission*

absorber → *l'absorption*

informer → *l'information*

Stejně jako v T3 (*en second lieu*) kvantifikant v T6 *un second critère* lexikálně orientuje pořadí a aktivuje mechanismus v posloupnosti jednotlivých událostí.

Posesivní determinant *votre* stejně jako u výpovědi 2 odkazuje k subjektu adresáta a konstatujeme další použití jazykového prostředku odkazujícího k účastníkům komunikačního aktu.

➤ **výpověď 7:**

rovina výpovědní:

Tematická část ve výpovědi 7 je složena z několika komponentů: T7₁ (*Enfin*) a T7₂ (*l'analyste*).

T7₁ začleňuje výpověď do časové osy a umožňuje tak orientaci v textu ve strategii s odkazem na výpověď 1 (*pour commencer*).

Centrum T7₂ obsahuje element kontextově zapojený-vyvoditelný z kontextu jazykového i situačního.

Rematická část ve výpovědi 7 se skládá z rematu hlavního *doit identifier et affecter les ressources permettant de dresser l'inventaire en fonction de divers critères* a sekundárního rematu R7a) *après avoir établi les degrés de priorités*, jež se rovněž vztahuje k T7₂.

Sekundární R7a) rematizuje elementy známé z předchozího kontextu (R3a) a uvádí je v novém T-R spojení, tematem je zde rovněž T7₂ *l'analyste*.

Hlavní rematická část R7 je nositelem několikanásobného rematu, syntakticky realizovaného souřadně spojeným přísudkem s COD rozvinutým participe présent, jež připojuje centrum rematické části (*dresser l'inventaire*); rematizuje element známý z předchozího kontextu (R3a) a uvádí ho v novém T-R spojení.

rovina větná a lexikální:

Infinitiv minulý (*avoir établi*) jako polovětná konstrukce ve funkci příslovečného určení času umožňuje realizovat časovou posloupnost děje vyjádřeného přísudkem v hlavní části rematu R7 a umístit ho do externí časové osy jednotlivých událostí; zároveň působí tato infinitivní konstrukce ve funkci větného kondenzoru stejně jako participiální vazba (*permettant de*) a přispívají tím k ekonomičnosti vyjádření.

Z lexikálního pohledu je substantivum označující činitele *l'analyste* derivované ze slovesa *analyser*.

9. Shrnutí rozboru prakticky-odborného textu

Jedná se o prakticky-odborný text, který je z horizontálního pohledu členěn na tři části, avšak první dvě části – nadpis a podtitul – se vztahují k formálnímu uspořádání celého, zde neuveřejněného, textu. Začátek a konec činností uvedených v odstavci lexikálně signalizují výrazy *pour commencer* ve výpovědi 1 a *enfin* ve výpovědi 7.

Hlavní téma odstavce je uvedeno ve výpovědi 1, tj. *určit zdroje vypouštění a vstřebávání plynů se skleníkovým efektem*. Hypertéma je dále rozvíjeno v následujících výpovědích. Představuje celek, z kterého se rozvíjí jednotlivá podtemata, tj. *identifikace činností vyvolávajících znečištění a vypracování inventáře dle různých kritérií*.

V aktuálním členění se to projeví návazností s derivovaným tematem ve výpovědích 2 a 3. Rematická část ve výpovědi 3 signalizuje další podtéma, které se rozvíjí v následujících výpovědích; v aktuálním členění se to projeví návazností s derivovaným tematem ve výpovědích 4 a 6. Ve výpovědi 5 dochází k přerušení tematického navazování. Výpovědi 7 končí příliv informace o hypertematu a výraz *enfin* lexikálně orientuje čtenáře k závěru odstavce.

Uvedení hlavního tematu a jeho rozvoj umožňují různé syntaktické konstrukce:

Hlavní téma, uvedené ve větné výpovědi 1 prostřednictvím polovětné konstrukce, indikuje vztah mezi T1 a R1; rematickou část tvoří věta realizovaná vazbou neosobního slovesa *il faut* s infinitivem + COD. Na stejném principu je založena i syntaktická konstrukce ve větné výpovědi 3, kde je tematický element vytčen mimo větnou část výpovědi a rematickou část tvoří věta s neosobním slovesem uvádějícím obsah R.

Nejčastějším typem syntaktické konstrukce v tomto textu je však:

- konstrukce s aktivním slovesným predikátem typu S-V-COI ve výpovědích 2, 4, 5
- konstrukce s aktivním slovesným predikátem typu S-V-COD ve výpovědi 7.

V textu je rovněž použito jedné konstrukce identifikující, a sice ve výpovědi 4, kde konstrukce S-V-Attribut du sujet identifikuje prostřednictvím spony téma výpovědi.

Pasívní konstrukce se v textu nevyskytuje.

Důležitým znakem textu je mobilita příslovečného určení:

- v čele věty se tento větný člen vyskytuje hned dvakrát: ve větné výpovědi 1 se jedná o příslovečné určení účelu, kde tvoří tematickou část a ve větné výpovědi 7 je to příslovečné určení času, které vytváří vedlejší réma.
- příslovečné určení umístěné za přísudkem se nachází ve větné výpovědi 2, 3 a 6; ve větné výpovědi 2 a 6 se jedná o příslovečné určení místa vyjádřené stejným slovním výrazem (*dans votre pays*); ve větné výpovědi 3 se jedná o příslovečné určení způsobu.

Pro rozšíření informační hodnoty jednotlivých výpovědí je užito různých druhů expanze substantiva:

- ve větě 1 jsou substantiva *les émissions et les absorptions* rozšířena prostřednictvím předložky *de*, která vyjadřuje původ → *gaz à effet de serre* a zároveň v rámci tohoto pojmenování konstatujeme expanzi substantiva *gaz* prostřednictvím předložky *à* uvozuující charakteristiku: *effet de serre*;
- s expanzí prostřednictvím předložky *de* vyjadřující původ se setkáváme u následujících substantiv:
 - *les émissions et les absorptions de gaz à effet de serre* (větná výpověď 1,2)
 - *des degrés de priorités, le degré de priorité* (větná výpověď 3,4,7)
 - *les travaux d'inventaire* (větná výpověď 3)
 - *la disponibilité d'informations* (větná výpověď 6)
- s expanzí prostřednictvím předložky *de* vyjadřující příslušnost se setkáváme u následujícího substantiva:
 - *l'importance relative des activités* (větná výpověď 6); toto substantivum je dále rozšířené dějovým adjektivem *génératrices* ve funkci větného kondenzoru; ve větné výpovědi 2 je takto rozšířeno substantivum *des activités* : *la gamme des activités susceptibles de*;
 - dalším způsobem expanze je *participe passé* (*le degré de priorité attribué*) ve větné výpovědi 4 a *participe présent* (*ressource permettant de*) ve větné výpovědi 7;
 - posledním typem expanze je rozšíření informační hodnoty daného substantiva vedlejší větou vztaznou – *des émissions ou des absorptions qui existent* ve větné výpovědi 2.

Některé výše popsané způsoby expanze zároveň působí ve funkci větných kondenzorů a přispívají k ekonomičnosti vyjádření v odborném textu. Jedná se o *dějová adjektiva, participe présent a passé*.

- . Jinými větnými kondenzory použitými v tomto textu jsou polovětné infinitivní konstrukce, infinitivní konstrukce a nominální konstrukce :

- polovětné infinitivní konstrukce:
 - ve větné výpovědi 1: *pour estimer les émissions...* ,
 - ve větné výpovědi 7: *après avoir établi*,
- infinitivní konstrukce ve větné výpovědi 2 : *consiste à identifier*
- nominální konstrukce :
 - ve větné výpovědi 1: *les émissions et les absorptions de gaz à effet de serre*
 - ve větné výpovědi 6: *l'importance relative des activités.., la disponibilité d'informations...*

Dalším jevem, který budeme analyzovat, je hodnota slovesných způsobů. Indikativ ve větě 1 (*il faut*) a ve větě 3 (*il faudra*) má platnost rozkazovacího způsobu modalizujícího vztah mluvčího k adresátovi; také injunkce ve větě 7 (*l'analyste doit identifier*) signalizuje přítomnost mluvčího.

Použití budoucího času ve větě 3 orientuje do budoucnosti. Oproti tomu *passé composé* ve větě 5 (*le GIEC a recommandé*) orientuje do minulosti na externí ose činností, podobně jako infinitiv minulý ve větě 7 (*après avoir établi*), který rovněž realizuje mechanismus chronologické posloupnosti činností.

Použití opisné formy rozkazovacího způsobu není jediným jazykovým prostředkem signalizujícím přítomnost mluvčího; dvakrát se v textu vyskytuje posesivní predeterminant *votre* odkazující k subjektu adresáta, ve větě 5 se na pozici syntaktického subjektu ocitá element odkazující k subjektu mluvčího (*Le GIEC*).

Použitý přítomný čas ve zbývajících větách má atemporální hodnotu.

Z lexikálního hlediska se v textu vyskytuje značný podíl vědecké terminologie opakovaně užitá (*les émissions, les absorptions, le gaz à effet de serre, vzorce chemických sloučenin*) a technické terminologie (*la stratégie, la gamme, le degré de priorité, l'inventaire, la disponibilité d'informations*).

S tím souvisí i zvýšený výskyt odvozených substantiv:

- deverbativní derivace: *émettre* → *émissions*, *absorber* → *absorptions*,
analyser → *analyste*
- derivace z adjektiva: *disponible* → *la disponibilité*,
important → *l'importance*

Co se týká vědeckého termínu *gaz à effet de serre*, bylo již několikrát poukázáno na jeho několikvrstevnost, tj. schopnost použití v různých typech odborných textů – od vědeckého až po populárně-naučný.

Objektivní charakter textu posiluje zvláště značný podíl vědecko-technické terminologie, atemporální hodnota popisovaných činností a jejich umístění do popředí prostřednictvím různých syntaktických konstrukcí (např. tematizace elementu jeho vytčením mimo větnou část výpovědi).

Z tohoto hlediska zasluhují největší pozornost konstrukce s neosobním slovesem, které objektivizují odborný diskurz, protože neodkazují k mluvčímu ani k adresátovi a zároveň umožňují umístit do popředí popisované jevy jejich rematizací.

V. ZÁVĚR

Postupně jsme se seznámili se třemi typy textů odborné francouzštiny: populárně-naučným, vědeckým a prakticky-odborným. Tematicky zasahují texty do oblasti ekologie.

Populárně-naučný a vědecký text odhalují příčiny a následky ubývání ozonové vrstvy; prakticky-odborný text se soustřeďuje na činnost spojenou s příčinou ubývání ozonové vrstvy, tj. na měření kvantity skleníkových plynů vyvolávajících tento fenomén.

Použití odborné terminologie a postup, jakým text pojednává o daném tematu odpovídá požadavkům adresáta: populárně-naučný počítá s vnímatelem, který má minimální znalosti v daném oboru, zbylé dva se obrací k poučenému vnímáči.

Texty mají za cíl informovat o zvoleném tematu; tomu odpovídá volba typu textových jednotek – výpovědi s komunikativní funkcí informativní (až na výjimku v textu populárně-naučném a prakticky-odborném se vyskytuje vždy jedna výpověď s komunikativní funkcí explikativní).

Každý text uvádí téma různým způsobem :

- populárně-naučný text, který jako jediný je členěn na tři základní části (nadpis, úvod a vlastní stať- chybí však shrnutí problematiky v podobě závěru), uvádí hlavní téma v nadpisu, kde je již blíže určeno;
- vědecký text oproti tomu uvádí v nadpisu pouze výčet hlavních temat;
- nadpis prakticky-odborného textu se nevztahuje k tematu odstavce, téma odstavce je uvedeno v jeho první výpovědi.

Skutečnost, že chybí základní horizontální členění na nadpis, úvod, vlastní stať a závěr je dána délkou textů: nadpis a druhá část prakticky-odborného textu se vztahují k delšímu, v analýze neuveřejněnému, textu; vědecký text rovněž představuje část rozsáhlého textu; u populárně-naučného postrádáme shrnutí zvolené problematiky; text je rovněž součástí delšího textu.

Temata všech tří textů jsou rozvíjena různými typy tematického navazování, texty jsou vesměs heterogenní s komplexní posloupností, pouze v populárně-naučném textu dochází u tří po sobě jdoucích výpovědích k vytvoření tematické posloupnosti s konstantním tematem.

Na zachování postupu informace od známé k nové, tj. na tematizaci elementu známého se podílejí různé jazykové prostředky:

- ve vědeckém textu dochází nejčastěji k opakování výrazu;

- v populárně-naučném textu je to substantivizace adjektiv a jejich následná pronominální substituce spojená s pasivní konstrukcí.

Prakticky-odborný text je vystavěn na tematech derivovaných z rematu první výpovědi souvisejících s etapami strategie.

V jednotlivých textech dochází v některých výpovědích k rematizaci informace známé z předchozího kontextu, která se spolu se zbytkem rematické části podílí na vytvoření informace nové. Nejčastěji se to objevuje v textu vědeckém a prakticky-odborném. Rovněž ve všech textech dochází k rozvoji rematu uvnitř výpovědi novým T-R spojením, syntakticky realizovaném vedlejší větou vztaznou.

Ze syntaktického hlediska je nejčastější konstrukcí:

- věta s aktivním slovesným predikátem + COD/COI;
- dále pak konstrukce identifikující: S+V+Attribut du sujet;
- jiným typem použitým v textech je konstrukce s aktivním slovesným predikátem+CC a pasivní konstrukce.

Poslední jmenovaná se však nevyskytuje v textu prakticky-odborném, který je zaměřen na konkrétní činnosti.

Jedině populárně-naučný text eliminuje jakýkoliv odkaz k subjektu mluvčího. V prakticky-odborném se vyskytují jazykové prostředky odkazující jak k subjektu mluvčího (injunkce, pojmenování odkazující k mluvčímu), tak k potenciálnímu adresátovi (posesivní determinant). Ve vědeckém textu nacházíme modální příslovce a kondicionál umožňující naznačit postoj mluvčího.

Co se týká hodnoty slovesných časů, má přítomný čas ve všech textech atemporální hodnotu. V textech však nacházíme odkazy do minulosti (vědecký a prakticky-odborný text → *PC*) a do budoucnosti (prakticky-odborný – *futur simple*); mluvčí jimi operuje na externí ose událostí.

Ve všech textech byla prokázána mobilita a značná frekvence příslovečného určení, na kterou bylo poukazováno v teoretickém úvodu. Nejčastějšími druhy jsou příslovečné určení místa, času a způsobu. Objevuje se rovněž příslovečné určení míry a účelu.

Všechny texty vykazují tendence k ekonomičnosti vyjádření:

- v populárně-naučném konstatujeme eliptickou konstrukci slovesného predikátu a participe passé uvozujícího přístavek k syntaktickému podmětu, dále použití participe passé jako větného kondenzoru;

- ve vědeckém textu je to pak participe passé, dějové adjektivum, infinitivní konstrukce a nominální konstrukce, které souvisí se zvýšeným počtem substantiv ve vědeckém textu;
- prakticky-odborný text využívá následujících větných kondenzorů: polovětné infinitivní konstrukce, infinitivní konstrukce, nominální konstrukce, dějové adjektivum a participe présent a passé.

Ze syntaktického hlediska může být substantivum tvořící jádro dané nominální konstrukce rozšířeno:

- činitelským doplněním, které je jeho podmětem:

- *l'élévation concomitante des températures moyennes → les températures moyennes s'élèvent*
- *l'augmentation des quantités de SAO → les quantités de SAO augmentent*
- *la hausse des concentrations de mélanges homogènes → les concentrations de mélanges... haussent*
- *la hausse des concentrations de composés chlorés et bromés réactifs → les concentrations de composés... haussent*

- objektem zasahovaným činností odjinud, které je jeho předmětem:

- *la dégradation des SAO → les SAO sont dégradées par les actions d'origine anthropiques / les actions d'origine anthropiques dégradent les SAO*
- *la principale cause de l'appauvrissement de la couche d'ozone → l'appauvrissement de la couche d'ozone est causé par la hausse des concentrations de composés chlorés et bromés / la hausse des concentrations de composés chlorés et bromés cause l'appauvrissement de la couche d'ozone*
- *les configurations de la variabilité du climat → la variabilité du climat pourrait être configurée par l'appauvrissement de la couche d'ozone / l'appauvrissement de la couche d'ozone pourrait configurer la variabilité du climat*
- *les émissions et les absorptions de gaz à effet de serre → les gaz à effet de serre sont émis et absorbés par les activités humaines / les activités humaines émettent et absorbent les gaz à effet de serre*

Ve všech textech se vyskytují expanze různých typů, které se podílejí na rozšíření informační hodnoty výpovědi:

- expanze realizované prostřednictvím předložky *de* rozšiřující substantivum značí nejčastěji původ a příslušnost k celku;

- jinými druhy expanze jsou vedlejší věta vztažná, *participle passé* nebo dějové adjektivum; poslední dva jmenované rozšiřují informační hodnotu a zároveň kondenzují text tím, že nahrazují vedlejší větu vztažnou.

Z lexikálního hlediska vykazují texty odlišný přístup v použití vědecké terminologie. Jak jsme předpokládali, nejnižší podíl vědecké terminologie se vyskytuje v textu populárně-naučném: minimum odborné terminologie je zde vysvětleno pojmy obecně srozumitelnými a text je přístupný široké veřejnosti. Značný podíl odborné terminologie se objevuje v textu prakticky-odborném a vědecký text vykazuje nejvyšší podíl této terminologie. A s tím souvisí i zvýšený výskyt nominálních konstrukcí. Skutečnost, že vědecká terminologie zde není objasňována, naopak je specifikována jinými vědeckými termíny (např. použití zkratky SAO /substances appauvrissant la couche d'ozone/) signalizuje orientaci textu poučenému čtenáři (stejně jako text prakticky-odborný).

Se zvýšeným výskytem nominálních konstrukcí ve vědeckém i prakticky-odborném textu souvisí zvýšený počet derivovaných substantiv, derivovaná substantiva se však vyskytují i v textu populárně-naučném;

- v textech je nejčastěji použita deverbativní derivace, v menší míře derivace z adjektiv: deverbativní derivace:

→ jména označující činnost:

- **ation**: *absorption, augmentation, circulation, concentration, configuration, dégradation, déperdition, élévation, émission, élévation, fluctuation, modélisation, radiation*;

- **age**: *forçage*;

- **ment**: *appauvrissement, changements*;

- **bez přípony**: *hausse*;

→ jména označující různé skutečnosti, jevy:

- **at**: *résultat*;

- **bez přípony**: *analyse, cause, couche, étude*

- **participiální přípona**: *composé*;

→ substantivum označující původce činnosti:

- *te: analyste*;

derivace z adjektiv:

→ substantiva označující vlastnost:

- *ité: variabilité, disponibilité*;
- *ance: importance*

V textu populárně-naučném a vědeckém nalezneme odborné termíny odvozené prostřednictvím latinských a řeckých prefixoidů a sufixoidů:

- latinský prefixoid: *ultra – ultraviolet* (text populárně-naučný);
- řecké prefixoidy v textu populárně-naučném: *mono – monoxyde, aéro-aérosol, strato-stratosphérique, tropo-troposphérique*;
- řecké sufixoidy: *sphér + ique* (řecký sufix) – *stratosphérique, troposphérique*.

Z lexikálního hlediska prokázaly dále všechny texty několikvrstevnost vědeckého termínu *gaz à effet de serre*, popř. *effet de serre*; je běžně užíván ve všech třech typech odborné komunikace. Oproti tomu termínu *appauvrissement de la couche d'ozone* se užívá pouze na vědecké úrovni, v populárně-naučném textu je termín *appauvrissement* nahrazen obecně srozumitelným výrazem *trou*. Nicméně vědecký text nabízí pro tento jev ještě jeden termín- *déperdition d'ozone*.

Jednotlivé texty prokázaly, že jazykové prostředky odborné francouzštiny se neliší od prostředků běžné komunikace, avšak některé jazykové prostředky mohou být více či méně frekventované. Z těch více frekventovaných je to použití příslovečného určení, které ve všech třech textech prokázalo svou mobilitu a četnost výskytu; v textu vědeckém je nápadný značný podíl nominálních konstrukcí.

Z lexikálního hlediska koresponduje použití vědecké terminologie s typem textu, tj. minimum v textu populárně-naučném a maximum v textech určených poučenému vnímateli.

I přes určitý výskyt jazykových prostředků odkazujících k participantům komunikace a signalizujících přítomnost mluvčího směřují všechny texty k objektivitě tím, že využívají jiných prostředků sloužících k eliminaci těchto odkazů a umísťují do popředí popisované jevy.

Jiným charakteristickým rysem společným všem textům je tendence k ekonomičnosti vyjádření.

Na úplný závěr doplníme skutečnost, že všechny texty plní hlavní požadavky odborného funkčního stylu: *s p i s o v n o s t, e x p l i c i t n o s t, e k o n o m i č n o s t v y j á d ř e n í, o b j e k t i v i t a, n a d č a s o v o s t.*

Résumé en français:

Les moyens linguistiques du français moderne dans le domaine de l'écologie

Le caractère fondamental de la langue de spécialité²² est univoque, monoréférentiel et dénotatif; la langue de spécialité assume la fonction de la description et de l'organisation des éléments observés sans la moindre ambiguïté.

La langue de spécialité produit des types différents de discours, c.à.d. le discours de vulgarisation scientifique s'adresse au lecteur ayant des connaissances minimales dans un domaine donné; le discours scientifique présuppose la connaissance approfondie du récepteur dans un domaine précis; le discours scientifique orienté vers les activités concrètes a pour le but (comme marque le titre) la description des activités concrètes dans un domaine précis; par son caractère, le discours est aussi destiné au lecteur-spécialiste.

Le but de l'analyse est de comparer les moyens linguistiques des textes des domaines décrits là-dessus et de mettre en place les traits spécifiques au domaine de la langue de spécialité.

L'analyse des textes concrets est fondée sur l'étude de la dimension pragmatique, de la composition textuelle (le niveau discursif), de la perspective fonctionnelle de l'énoncé, de la structure syntaxique sous laquelle se présente l'énoncé y compris le côté lexical.

Tous les trois textes choisis sont centrés sur le domaine de l'écologie; le thème commun étant *l'appauvrissement de la couche d'ozone en rapport avec les changements climatiques et la pollution de l'environnement liée à l'estimation des émissions de gaz à effet de serre*.

La description des moyens linguistiques du français spécialisé représente le point de départ pour l'analyse au niveau de la forme phrastique de l'énoncé et se déroule en trois phases: syntaxique, morphologique et lexicale:

- la partie syntaxique étudie les constructions syntaxiques et l'ordre des mots; la langue de spécialité et la langue usuelle utilisent un matériel syntaxique

²² En français, l'équivalent du terme tchèque *odborný styl* étant *le français scientifique et technique*, mais certains linguistes préfèrent le terme de *la langue de communication scientifique* (Eurin-Balmet, 1992, s. 74), Vigner (1976, s.3) désigne *le français technique* et *le français scientifique* comme *la langue de spécialité*; cette analyse a choisi les termes suivants: *la langue de spécialité* pour désigner „odborný styl“; *le text scientifique* pour „text vědecký“, *le texte scientifique orienté vers les activités concrètes* pour „text prakticky-odborný“, *le texte de vulgarisation scientifique* pour „populárně-naučný text“.

commun, cependant un certain nombre de traits syntaxiques sont remarquables par leur fréquence d'apparition, plus élevée que dans la communication usuelle;

- la partie morphologique décrit l'utilisation des temps et des modes verbaux dans la langue de spécialité en mettant en évidence les traits spécifiques;
- la partie lexicale étudie l'utilisation des termes spécialisés et leur fréquence, les procédés lexicaux dans la langue de spécialité.

La partie, appelée *De la méthode de l'analyse des textes*, décrit les démarches dans les niveaux différents de l'analyse.

La dimension pragmatique est centrée sur les conditions pragmatiques de la production textuelle, c.à.d. *qui* produit le texte (le locuteur), *à qui* le texte est destiné (le destinataire), *quand, où* (les conditions spatio-temporelles), *pourquoi* (l'intention communicative) et *à propos de quoi* le texte a été réalisé.

La dimension de la composition textuelle étudie l'organisation textuelle constituée par séquences de types divers; l'analyse va suivre la classification de J.M.Adam (1985).

Le niveau de la perspective fonctionnelle de l'énoncé porte sur l'articulation double du contenu de l'énoncé, c.à.d. l'articulation intérieure de l'énoncé en thème et rhème et l'articulation contextuelle orientée vers l'intégration de l'information dans les relations transphrastiques. La problématique de la perspective fonctionnelle s'appuie sur les travaux de l'École de Prague et de H.Loucká (1990, 2005) qui a appliqué la théorie de la perspective fonctionnelle, en relation avec l'École de Prague, sur le français, c.à.d. sur la langue, du point de vue typologique, différente de la langue tchèque.

Le niveau syntaxique et lexical reflète la partie portant sur la caractéristique des moyens linguistiques du français spécialisé; l'analyse est centrée sur les structures syntaxiques utilisées véhiculant le contenu propositionnel et sur leur capacité d'intégrer ce contenu de l'énoncé dans l'ordre du connu au nouveau. Le côté lexical analyse les procédés lexicaux utilisés dans les textes choisis et la quantité de la terminologie spécialisée dans le but de prouver si les termes d'origine scientifique pénètrent dans le domaine de vulgarisation scientifique.

Les résultats de l'analyse sont suivants:

Au niveau de la dimension pragmatique, le mode de la description du thème choisi correspond aux demandes du destinataire, c.à.d. le locuteur respecte les demandes et les connaissances du destinataire.

Au niveau de la composition textuelle, l'organisation des textes est structurée par séquences d'un seul type – informatif (il y a deux exceptions – un énoncé de type explicatif dans le texte de vulgarisation scientifique et dans le texte scientifique orienté vers les activités concrètes).

Au niveau de la perspective fonctionnelle, chaque texte introduit le thème de manière différente: le thème principal du texte de vulgarisation scientifique est introduit et spécifié déjà dans le titre; les thèmes du texte scientifique sont nommés dans le titre sans être spécifiés; le thème du texte scientifique orienté vers les activités concrètes n'est introduit que dans le premier énoncé – le texte faisant partie d'un texte plus long.

Dans tous les trois textes, différents types d'enchaînement thématique sont utilisés, c.à.d. les textes sont constitués de la progression complexe.

L'intégration de l'information dans l'ordre du connu au nouveau s'appuie sur les procédés linguistiques suivants: la reprise par le même nom dans le texte scientifique, la nominalisation des adjectifs et leur substitution pronominale liée à la construction passive dans le texte de vulgarisation scientifique.

Du point de vue syntaxique, la construction la plus fréquente est la construction avec le verbe à la voix active +COD/COI, suit la construction S+V+Attribut du sujet, S+V+CC et la construction passive.

Ce n'est que dans le texte de vulgarisation scientifique ou aucun procédé linguistique ne renvoie au locuteur. Dans le texte scientifique et scientifique orienté vers les activités concrètes, le locuteur se révèle à l'aide des procédés suivants : l'injonction, le conditionnel, le déterminant possessif, l'adverbe modal.

Le présent de l'indicatif est dépourvu de toute valeur temporelle. Le passé composé et le futur simple organisent les actions liées au thème principal sur l'axe extérieur.

Le degré de mobilité des compléments circonstanciels est considéré comme un des traits les plus caractéristiques de la langue de spécialité. Les types les plus fréquents sont le complément circonstanciel de lieu, temps et manière.

Tous les trois textes prouvent la tendance à la condensation textuelle, c.à.d. l'emploi des constructions nominales et infinitives, des participes présents et passés et de la construction elliptique.

Les expansions du groupe nominal utilisées dans les textes sont suivantes: la préposition *de* introduisant des précisions de sens différents (appartenance, matière, origine, caractéristique), la subordonnée relative, le participe passé et l'adjectif verbal.

Du point de vue lexicale, la terminologie spécialisée est utilisée en fonction de l'orientation du texte donné. Le minimum de la terminologie spécialisée est utilisée dans le texte de vulgarisation scientifique, le maximum dans le texte scientifique, le texte scientifique orienté vers les activités concrètes apporte la quantité de la terminologie correspondant à l'orientation du texte.

Dans le texte scientifique et scientifique orienté vers les activités concrètes, la plupart des substantifs faisant partie des constructions nominales sont dérivés de verbes, c.à.d. la dérivation déverbative étant le procédé lexical de création de mots le plus fréquent, par exemple: *la circulation à partir de circuler*.

Dans le texte scientifique et de vulgarisation scientifique, les termes spécialisés sont créés au moyen de suffixoïdes et préfixoïdes d'origine latine ou grecque, par exemple: *aérosol à partir du suffixoïde d'origine grecque aéro signifiant l'air*.

L'emploi du terme d'origine scientifique *gaz à effet de serre* ou *effet de serre* dans tous les textes analysés témoigne de sa pénétration dans le domaine de vulgarisation scientifique. Par contre, le terme *appauvrissement de la couche d'ozone* n'est employé que dans le domaine scientifique et le texte de vulgarisation scientifique emploie, à la place du terme *appauvrissement*, son équivalent d'usage courant, c.à.d. *trou*.

Pour conclure, la langue de spécialité utilise les mêmes moyens linguistiques que la langue usuelle, mais certains moyens sont plus fréquents, c.à.d. l'emploi du complément circonstanciel et des constructions nominales, notamment dans le texte scientifique.

Malgré certaines marques individualisantes, les textes tendent vers l'objectivité en employant d'autres moyens linguistiques qui éliminent les références au locuteur.

Du point de vue lexicale, la quantité de la terminologie utilisée correspond avec le type de texte.

Le caractère fondamental des textes analysés étant la tendance à la condensation textuelle, la description des thèmes choisis sans la moindre ambiguïté et la valeur atemporelle des phénomènes observés.

Resume in English:

Linguistic means of present French language in the field of ecology

Professional style includes scientific style, practical-expert style and popular educational style. The initial theoretical introduction is followed by an analysis on four levels: pragmatic, discursive, the theme-rheme structure and lexical-syntactic. The analysis is based on a comparison of texts which belong to various areas of professional style and thematically pertain to the subject of ecology.

Description of linguistic means is used as a foundation for the analysis on the syntactic and lexical level as well as the analysis of specific features in syntactic, morphological and lexical structure:

- syntactic approach examines the use of various sentential constructions and word order in relation to the standards of professional style;
- morphological approach focuses on the use of grammatical tenses and grammatical moods
- lexical approach surveys the use of terminology and word-forming process.

The method applied determines specific requirements for analysis on individual levels: on the pragmatic level we study pragmatic factors of the communication act.

On discursive level we describe overall organization and types of textual units.

On the theme-rheme structure we focus on the arrangement of semantic components within a sentence from the functional sentence perspective and the potential of these components to integrate utterance into larger trans-sentential structures.

Syntactic and lexical level reflects the explication of linguistic means of French professional style.

The analysis of pragmatic factors showed, that the way individual texts deal with given subjects corresponds to the requirements of the recipient.

Except for two cases the texts employ the informative communicative function.

Each text presents the theme in a different way. Horizontal segmentation into three parts is present only in the popular educational text; the two other texts are part of a longer text, therefore such segmentation is not possible and the heading with a paragraph treating a given subject are easily recognizable.

The themes of all three texts are developed using different types of thematic linking, the texts are heterogeneous and display complex ordering.

From the syntactic point of view the most common construction is a sentence with an active predicate and a direct/indirect object. Only the popular educational text eliminates any reference to the speaker.

The use of the present simple tense in all texts is atemporal and all texts display mobility of adverbials

All texts show a tendency towards an economy of language through the use of various constructions: past participle, infinitive and nominal constructions. Throughout the examined samples we can observe examples of complex noun phrases that expand the information value of the nominal head.

From the lexical point of view the texts display different types of approach to terminology: Its occurrence is reduced to the minimum in the popular educational text and enhanced to the maximum in the scientific text. The most frequently used word-forming method is a verb to noun derivation. It reflects the need to denote new phenomena. We can also observe a tendency towards word-formation by way of Latin and Greek suffixes.

The most significant conclusion is that the term "gaz à effet de serre" proved to belong to all three types of professional communication. On the other hand the term „appauvrissement de la couche d'ozone“ is used only in the scientific style; the popular educational style replaces this term with the commonly used „trou“.

The survey suggests that the linguistic means of professional style in French do not differ substantially from those of common language, only some of them have a higher frequency of occurrence.

Résumé v češtině:

Jazykové prostředky současné francouzštiny v oblasti ekologie

Odborný funkční styl zahrnuje styl vědecký, prakticky-odborný a populárně-naučný. Rozbor, jemuž předchází teoretický úvod, probíhá ve čtyřech rovinách (pragmatické, diskurzivní, výpovědní a větně-lexikální) a je založený na srovnání textů z jednotlivých oblastí odborného stylu; texty zasahují tematicky do oblasti ekologie a mají společný tematický okruh.

Charakteristika výrazových prostředků, která slouží jako východisko pro rozbor v rovině větné a lexikální, popisuje specifika ve větné stavbě, morfologické a lexikální stránce:

- syntaktický pohled zkoumá použití různých konstrukcí a větný slovosled v závislosti na požadavky kladené na odborný styl;
- morfologické hledisko se zaměřuje na použití slovesných časů o způsobů;
- lexikální stránka studuje použití odborné terminologie a slootovorné postupy.

Metoda rozboru stanovuje požadavky na rozbor v jednotlivých rovinách: v rovině pragmatické studujeme pragmatické okolnosti textové produkce.

V rovině diskurzivní bude charakterizována organizace a typy textových jednotek.

V rovině výpovědní se z hlediska aktuálního členění zaměříme na studium učlenění významových složek větné výpovědi a na jejich schopnost zapojit výpověď do vnějších nadvětných vztahů.

Rovina větná a lexikální reflektuje výklad o výrazových prostředcích odborné francouzštiny.

Rozbor pragmatických okolností prokázal, že způsob, jakým jednotlivé texty přistupují ke zvolenému tematu odpovídá požadavkům adresáta.

Až na dvě výjimky jsou texty tvořeny výpověďmi s komunikativní funkcí informativní.

Každý text uvádí téma jiným způsobem, horizontální členění textu na tři základní části se vyskytuje pouze u textu populárně-naučného (postrádáme však shrnutí zvolené problematiky); zbylé dva texty jsou součástí delšího textu, proto zde není takové členění možné a lze zřetelně identifikovat nadpis a odstavec pojednávající o daném problému.

Temata všech tří textů jsou rozvíjena různými typy tematického navazování, texty jsou heterogenní a vykazují komplexní posloupnost.

Ze syntaktického hlediska je nejčastější konstrukcí věta s aktivním slovesným predikátem s předmětem přímým/nepřímým.

Jedině populárně-naučný text eliminuje jakýkoliv odkaz k mluvčímu. Přítomný čas ve všech textech má atemporální hodnotu a všechny texty prokázaly mobilitu přísl. určení.

Všechny texty vykazují tendence k ekonomičnosti vyjádření použitím různých konstrukcí: participe passé, dějové adjektivum, infinitivní a nominální konstrukce. Rovněž konstatujeme ve všech textech použití expanzí různých druhů, které rozvíjejí informační hodnotu substantiva.

Z lexikálního hlediska vykazují texty odlišný přístup v použití odborné terminologie: minimum v populárně-naučném, maximum v textu vědeckém. Nejčastějším slovotvorným postupem je derivace substantiva ze slovesa; odpovídá potřebě pojmenovávat nové skutečnosti. Dále pozorujeme tvoření slov pomocí latinských nebo řeckých sufixoidů.

Nejdůležitějším poznatkem je, že termín *gaz à effet de serre*, popř. *effet de serre* prokázal svou několikavrstevnost; je tedy běžně užíván ve všech třech typech odborné komunikace. Oproti tomu termín *appauvrissement de la couche d'ozone* se užívá pouze na vědecké úrovni, v populárně-naučném textu je termín *appauvrissement* nahrazen obecně srozumitelným *trou*.

Všechny texty prokázaly, že jazykové prostředky odborné francouzštiny se nikterak neliší od prostředků běžné komunikace, pouze některé vykazují vyšší frekvenci použití.

Bibliografie:

- Adam, J.M., Quels types de textes?, Le Français dans le Monde, 1985, n°192
- Corbeil, J.-C., Les structures syntaxiques du français moderne – les éléments fonctionnels dans la phrase, Paris:Klincksieck, 1971
- Čermák, F., Jazyk a jazykověda, Praha: Karolinum, 2004
- Daneš, F., „O identifikaci známé (kontextově zapojené) informace v textu“, Slovo a slovesnost, 40, s. 257-290
- Daneš, F., Grepl, M., Hlavsa, Z., Mluvnice češtiny 3- Skladba, Praha:Academia, 1987
- Eurin-Balmet, S., Henao de Legge, M., Pratiques du français scientifique, Hachette/Aupelf, 1992
- Firbas, J., „Aktuální členění větné“ či „funkční perspektiva větná“?, Slovo a slovesnost, 1982, 43, str. 282-293
- Hendrich, J., Radina, O., Tláskal, J., Francouzská mluvnice, Plzeň:FRAUS, 2001
- Hrbáček, J., Nárys textové syntaxe spisovné češtiny, Trizonia, 1994
- Chloupek, J., Stylistika češtiny, Praha:SPN, 1991
- Jedlička, A., Základy české stylistiky, Praha:SPN, 1970
- Loucká, H., Francouzské vytýkácí konstrukce a aktuální členění, Praha:Karolinum, 1990
- Loucká, H., Introduction à la linguistique textuelle, Praha:Karolinum, 2005
- Maingueneau, D., L' énonciation en linguistique française, Paris:Hachette, 1994
- Šabršula, J., Základy francouzské lexikologie, SPN:Praha, 1983
- Šabršula, J., Vědecká mluvnice francouzštiny, Praha:Academia, 1986
- Vigner, G., Martin, A., Le français technique, Paris:Hachette/ Larousse, 1976

časopisy:

Le Français dans le Monde, n°345, 2006

internetové stránky:

Rapport spécial du GIEC et du GETE, Préservation de la couche d' ozone et du système climatique planétaire, ISBN: 92-9169-218-2, 2005 nebo [online].[cit2007-09-12] Dostupné z: <http://arch.rivm.nl/env/int/ipcc/pages_media/SROC-final/srocspmnts_fr.pdf >

Lignes directrices du GIEC pour les inventaires nationaux de gaz à effet de serre – Version révisée 1996 : Manuel simplifié, [online]. [cit.2007-09-15] Dostupné z: <<http://www.ipcc-ngip.iges.or.jp/public/gl/pdffiles/fren1-1.pdf>>

Formation des mots en français; les nominalisations [online]. [cit.2008-05-15] Dostupné z: http://www.enpc.fr/fr/formations/depts/dfi/section_fle/ressources/ecrit/nominalisations.htm

Formation des mots en français [online],[cit.2007-09-12] Dostupné z: <http://www.home.uni-osnabrueck.de/bschwisc/archives/formation.htm#_Toc530742580 >

Dictionnaire Littré, [online]. [cit.2007-12-10] Dostupné z: <http://dictionnaire.mediadico.com/traduction/dictionnaire.asp/definition/g%E9n%E9rateur/2007>